

ODOLNÁ DEMOKRACIA AKO RIEŠENIE DILEMY MILITANTNOSTI?
EXTRÉMNE POLITICKÉ STRANY PRED ČESKÝMI A SLOVENSKÝMI SÚDMÍ*

MAX STEUER, M.A., PHD.

Študijný program: LL.M. (Master of Law)

Univerzita: University of Cambridge, Faculty of Law

„Prehlasujem, že som esej na tému: ‘Odolná demokracia ako riešenie dilemy militantnosti? Extrémne politické strany pred českými a slovenskými súdmi’ spracoval sám a uviedol som všetky použité pramene. Dávam súhlas s prvým zverejnením svojej eseje vyhlasovateľmi súťaže alebo spolupracujúcimi inštitúciami v papierovej, či elektronickej podobe.“

16.6.2020

* Preložené z anglického jazyka a skrátené na účely súťaže *Ius et Societas*. Všetky preklady sú vlastné, pokiaľ nie je označené inak. Práca je aktuálna k právnemu stavu v marci 2020.

OBSAH

ABSTRAKT	iii
ÚVOD.....	1
1. METODOLÓGIA A VÝBER PRÍPADOV	4
2. DICHOTOMICKÝ PRÍSTUP K DILEME MILITANTNOSTI A JEHO OBMEDZENIA	7
2.1 Konceptualizácia militantnej demokracie	8
2.2 Tolerantný prístup ako alternatíva voči militantnosti.....	9
2.3 Modifikácie militantného prístupu	10
2.4 Zanedbaná úloha súdov	12
3. PRÍKLADY ÚLOHY SÚDOV PRI REGULÁCII PROTIDEMOKRATICÝCH AKTÉROV	14
3.1. Právny rámec.....	14
3.2 Súdna prax.....	16
3.2.1 Slovenská pospolitost' (SP).....	16
3.2.2 Dělnická strana (DS).....	17
3.2.3 Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS)	18
3.3 Dôsledky pre odolnú demokraciu	19
3.4 Zhrnutie.....	20
4. KONŠTRUKCIA IDEÁLNYCH TYPOV KREHKEJ A ODOLNEJ DEMOKRACIE NA PRÍKLADOCH ČESKEJ A SLOVENSKEJ REPUBLIKY	22
ZÁVER.....	24

ABSTRAKT

Je možné ochrániť demokraciu prostredníctvom práva? Jedna línie diskusie o tejto otázke sa zameriava na obmedzenia politických práv v mene ochrany demokracie. V rámci nej je známy prístup militantnej demokracie, ktorý považuje určité obmedzenia za legitímne, dokonca nevyhnutné pre zvýšenie odolnosti demokratického režimu voči protidemokratickým aktérom. V protiklade k militantnej demokracii stojí tolerantný prístup, ktorý – v skratke – obdobné obmedzenia odmieta. Nárast popularity aktérov so sofistikovanými prístupmi zameranými na podkopanie demokracie zvyšuje urgentnosť „dilemy militantnosti“. Cieľom tejto práce je ukázať, ako táto dichotomická klasifikácia právnych systémov buď ako militantných alebo ako tolerantných odvádza pozornosť od špecifických rozdielov medzi nimi, ktoré sú dané predovšetkým prístupmi ich súdov. Tému podporujú zistenia analýzy obmedzení voči fungovaniu protidemokratických politických strán v Českej republike (ČR) a v Slovenskej republike (SR), krajinách ohrozených dekonsolidáciou demokracie. Zistenia preukazujú, že aj v právnom rámci, ktorý podporuje militantnú demokraciu, súdy disponujú širokým priestorom pre rozhodovanie, využitím ktorého môžu zmierniť riziká militantnosti a zvýšiť odolnosť demokracie. V českom a slovenskom kontexte sa ako faktory podporujúce tento výsledok ukazujú zapojenie spoločenskovednej expertízy v spojení s vysokou remeselnou kvalitou súdnych rozhodnutí. Nové klasifikačné kritérium, rozlišujúce medzi krehkou a odolnou demokraciou, je nástrojom pre výskum celého spektra obmedzení politických práv v mene ochrany demokracie. Zároveň poukazuje na techniky využiteľné súdmi pri rozhodovaní o sankciách pre extrémne politické strany bez ohľadu na verdikt v konkrétnom prípade.

ÚVOD

„Demokracia je jednou z najväčších hrozieb demokracie.“¹

Táto práca skúma, ako prístupy súdov k protidemokratickým politickým stranám napomáhajú identifikovať kapacity demokracií brániť sa pred úpadkom. Politické strany s protidemokratickými ambíciami² môžu v prípade úspechu vo voľbách, ktoré sú kľúčovým prvkom demokracie,³ ohroziť zachovanie demokratického režimu. Avšak slobodné voľby obsah demokracie nevyčerpávajú; práve naopak, protidemokratickí aktéri sa typicky snažia znefunkčniť alebo dostať pod kontrolu širšiu skupinu inštitúcií⁴, ktoré zabezpečujú rotáciu moci a ochranu základných práv.⁵ Zacielenie na inštitúcie je strategickou voľbou, pretože práve ony zohrávajú kľúčovú úlohu pri ochrane demokracie.

Neprekvapí preto, že štúdium obrany demokracie pred jej úpadkom zdôrazňuje význam inštitúcií.⁶ Etablované inštitúcie majú pridanú hodnotu pre demokraciu, pretože dokážu sťažiť snahy protidemokratických aktérov o rozvrat režimu.⁷ Možnosť, ktorú majú sudy v niektorých demokraciách k dispozícii, je obmedziť práva na politickú participáciu prostredníctvom právne záväzného odmietnutia protidemokratických ideí alebo konania.⁸ Spôsoby využitia tejto

¹ András Sajó, “Militant Constitutionalism”, v *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*, ed. Anthoula Malkopoulou a Alexander S. Kirshner (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 187.

² Tento termín zvyčajne označuje skutočnosť, že hoci tieto strany podporujú nedemokratický režim (prípadne špecifický typ takéhoto režimu), pôsobia v rámci demokratického režimu, ktorému oponujú. Vid' aj Sekcia 2 pre minimalistickú definíciu demokracie, ktorá záber práce z praktických (rozsahových) dôvodov zužuje z populistických strán na strany extrémne. Vid' tamtiež pre rozlíšenie medzi *antidemokratickými* a *antiliberalnými* ideami/konaním.

³ Adam Przeworski, *Crises of Democracy* (Cambridge: CUP, 2019), 162–64.

⁴ Inštitúcie sú tu chápané v širokom zmysle zahrňujúcim normy a praktiky. Vid' Peter Cane, *Controlling Administrative Power: An Historical Comparison* (Cambridge: CUP, 2016), 14. Sudy sú inštitúcie v úzkom zmysle; ovplyvňujú a sú ovplyvňované normami a praktikami ako inštitúciami v širokom zmysle.

⁵ Pre súčasnú literatúru rozvíjajúcu obdobné argumenty vid' Michael Ignatieff, “Conclusions: The Future of the Open Society Ideal”, v *Rethinking Open Society: New Adversaries and New Opportunities*, ed. Michael Ignatieff a Stefan Roch (Budapest; New York: CEU Press, 2018), 330; Ivan Krastev, “The Fear of Shrinking Numbers”, *Journal of Democracy* 31, č. 1 (2020): 67, <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0005>.

⁶ Napr. Timothy Snyder, *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century* (New York: Tim Duggan Books, 2017), kapitola 2 (diskusia občianskej obrany inštitúcií); Steven Levitsky a Daniel Ziblatt, *How Democracies Die: What History Reveals About Our Future* (New York: Viking, 2018), kapitola 5 (zdôraznenie obrany inštitúcií elitami prostredníctvom konceptu “inštitucionálnej rozvahy”, pri ktorej sa upúšťa od “konaní, ktoré, hoci rešpektujú znenie zákona, porušujú duch zákona”; Larry Diamond, “Breaking Out of the Democratic Slump”, *Journal of Democracy* 31, č. 1 (2020): 36–50, <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0003> (zasadzujúci sa za rozšírenie “pochopenia demokratických inštitúcií” verejnosťou).

⁷ Bez podrobnejšieho rozvinutia tejto tézy, jej cieľom nie je poprieť vzájomne závislý vzťah medzi jednotlivcami a inštitúciami. Skôr sa prikláňa k pohľadu, podľa ktorého “[...] inštitúcie plnia dôležitú úlohu pri formovaní rozvoja jednotlivcov spadajúcich do ich pôsobnosti.” John Bell, *Judiciaries within Europe: A Comparative Review* (Cambridge: CUP, 2006), 350.

⁸ Synonymá pre toto rozlíšenie sú “ideológia” a “správanie”. Porov. Angela K. Bourne a Fernando Casal Bértoa, “Mapping ‘Militant Democracy’: Variation in Party Ban Practices in European Democracies (1945–2015)”, *European Constitutional Law Review* 13, č. 2 (2017): 234–36, <https://doi.org/10.1017/S1574019617000098>. Rozdiel však nezachytávajú rovnako jednoznačne, preto uprednostňujeme “idey” a “správanie”. Tretím možným kritériom je kritérium štruktúry. Politické strany, ktoré zjavne porušujú princípy vnútrostraníckej demokracie, by mohli byť zakázané, pretože zlyhávajú v „skutočnom prejavovaní demokratických hodnôt.“ Yigal Mersel, “The Dissolution of Political Parties: The Problem of Internal Democracy”, *International Journal of Constitutional Law* 4, č. 1 (2006): 113, <https://doi.org/10.1093/icon/moi053>. Prepojenie medzi extrémnym nedostatkom vnútrostraníckej demokracie a protidemokratickými ideami strany (napríklad vo forme bezvýhradnej podpory straníckeho lídra členskou základňou) je pravdepodobné, vid' Jiří Příbáň a Wojciech Sadurski, “The Role of

právomoci podnecujú otázku, ako si sudy prispôsobujú ústavný a zákonný rámec v záujme prekážania ambícií namierených proti demokracii. Táto otázka má ústredný význam pre verejné právo, zaoberajúce sa „formálnym uznaním verejnej, politickej moci, jej deľbou, výkonom a kontrolou.“⁹

Ako to podrobnejšie rozoberá druhá časť práce, tradične sa rozlišuje medzi militantným a tolerantným prístupom demokracií k antidemokratickým aktérom.¹⁰ Tieto ponúkajú rôzne prístupy riešenia „dilemy militantnosti“, spočívajúcej v otázke, či preventívne obmedzenia práv za účelom zamedzenia budúcich útokov na demokraciu sú legitímnym a efektívnym spôsobom reakcie na protidemokratických aktérov.¹¹ Cieľom tejto práce je preukázať, že toto dichotomické vnímanie, hoci je užitočné ako základ pre uvažovanie o ochrane demokracie, nepostačuje pre rozvinutie dôkladného pochopenia alternatív, ktoré môže následne prispieť k návrhom *de lege ferenda* ako aj ku skvalitneniu súdnej praxe. Práve sudy sú kľúčovými aktérmi v procese ochrany demokracie a, ako uvádza druhá sekcia práce, ich úloha je vo väčšine štúdií zaoberajúcich sa militantnou demokraciou podcenená.

Dôraz na obmedzenia práv kolektívnych aktérov (politických strán) miesto jednotlivcov má zmysel, pretože strany môžu reprezentovať tisíce občanov a občianok. Súdny zásah do ich fungovania¹² tak môže byť vnímaný mimoriadne citlivo. Taktiež, v medziach rozsahu nie je možné pokryť iné typy obmedzení.¹³ Výber skúmaných obmedzení sleduje logiku „a maiori ad minus“: ak sú sudy schopné vysporiadať sa s prípadmi zákazov politických strán¹⁴ vzhľadom na ich komplexnosť, rozsah posudzovanej matérie a často komplikovaný vzťah medzi stranou a jej reprezentantmi (predovšetkým lídrami), pravdepodobne si dokážu poradiť s prípadmi

Political Rights in the Democratization of Central and Eastern Europe”, v *Political Rights under Stress in 21st Century Europe*, ed. Wojciech Sadurski (Oxford: OUP, 2007), 227. Zákaz strán na základe štruktúr však zvyšuje riziko zneužitia mechanizmu zákazu na stranické ciele. Zároveň ho možno vnímať ako paternalistický prístup, ktorý nanucuje „demokratické vedomie“ na občianky a občianov podporujúcich strany s nedemokratickými štruktúrami.

⁹ Peter Cane, “The Resurgence of Executive Primacy in the Age of Populism: Introduction to the Symposium”, *Washington International Law Journal* 28, č. 2 (2019): 312.

¹⁰ Terminológia militantnosti/tolerantnosti zodpovedá rozlíšeniu medzi povofujúcimi a reštriktívnymi prístupmi. Pritom posúdenie konkrétneho umiestnenia právneho systému nemôže byť nezávislé od normatívnych predpokladov jednotlivých stanovísk, ktoré majú potenciál ovplyvniť vývoj smerom k aktuálnemu stavu. Pozri aj Giovanni Capoccia, “Militant Democracy and the Study of Political Tolerance”, v *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*, ed. Anthoula Malkopoulou a Alexander S. Kirshner (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 133–49.

¹¹ V česko-slovenskej literatúre vid' bližšie rozlíšenie medzi prístupmi k právu ako “ochrancovi demokracie” a ako “facilitátorovi slobody” v Max Steuer, “Extrémy slobody prejavu a úloha právnej regulácie”, *Časopis pro právní vědu a praxi* 25, č. 3 (2017): 475–91, <https://doi.org/10.5817/CPVP2017-3-7>.

¹² Angela K. Bourne, “Militant Democracy and the Banning of Political Parties in Democratic States: Why Some Do and Why Some Don't”, v *Militant Democracy – Political Science, Law and Philosophy*, ed. Afshin Ellian a Bastiaan Rijpkema, Philosophy and Politics – Critical Explorations (Cham: Springer, 2018), 23, 39, https://doi.org/10.1007/978-3-319-97004-2_2.

¹³ Pre príklady obmedzení voči jednotlivcom vid' Marloes van Noorloos, “The Politicisation of Hate Speech Bans in the Twenty-first-century Netherlands: Law in a Changing Context”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40, č. 2 (2014): 252–58, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.851474>; Max Steuer, “Militant Democracy on the Rise: Consequences of Legal Restrictions on Extreme Speech in the Czech Republic, Slovakia and Hungary”, *Review of Central and East European Law* 44, č. 2 (2019): 162–201, <https://doi.org/10.1163/15730352-04402003>.

¹⁴ Pojmy „zákaz“ a „rozpustenie“ sú v tejto práci využívané ako synonymá.

jednotlivcov minimálne s nie väčšími komplikáciami. Kľúčové kritérium zvládnutia tejto úlohy pritom spočíva v koherentných, presvedčivých zdôvodneniach založených na expertíze.

Prvá sekcia práce priblíži koncept zdôvodnení v kontexte metodológie a výberu prípadov. Druhá sekcia v krátkosti predstaví dominantný dichotomický prístup k dileme militantnosti a poukáže na obmedzenia vyplývajúce z tohto prístupu, nielen, ale aj vo vzťahu k úlohe súdov pri rozhodovaní o relevantných prípadoch. Tretia sekcia, prostredníctvom analýzy českých a slovenských prípadov, ukazuje, ako formálne veľmi podobné právne systémy môžu podnietiť odlišné závery vzhľadom na prístup súdov v danom systéme; kategorizácia systémov z hľadiska „stupňa militantnosti“ pritom nemôže byť statická (nemenná v čase). Štvrtá sekcia konsoliduje formujúce sa ideálne typy režimov tzv. krehkej a odolnej demokracie v závislosti od prístupov súdov v danom právnom systéme. Tieto ideálne typy sú následne použiteľné pri skúmaní iných systémov a iných typov obmedzení práv v mene ochrany demokracie. Práca ako celok prezentuje dôkladnejší prístup k dileme militantnosti, ktorý zdôrazňuje význam expertízy a remesla súdneho rozhodovania pre rozvoj zdôvodnení s potenciálom pre pozitívne prijatie rozmanitými komunitami.

1. METODOLÓGIA A VÝBER PRÍPADOV

Cieľom tejto práce je identifikovať a konceptualizovať ideálne typy prístupov k ochrane demokracie voči protidemokratickým aktérom, ktoré idú za hranice formálnych právnych rámcov, a zohľadňujú súdnu prax.¹⁶ Rozlíšenia medzi právnym rámcem a súdnou praxou tvoria klasifikácie ako „operácie, ktoré zvažujú iba jedno *fundamentum divisionis*.“¹⁷ Ich kombinácia spresňuje a zdokonaľuje existujúce prístupy,¹⁸ ktoré zdôrazňujú takmer výlučne právny rámec, a prinajmenšom nevnímajú súdnu prax ako dôvod pre stanovenie konceptuálneho rozlíšenia v závislosti od potenciálu rozhodnutí zmierniť šancu protidemokratických aktérov získať politickú moc. Tak právny rámec ako aj súdna prax vytvárajú súbor weberovských ideálnych typov, t.j. teoretických konštruktov, ktorým sa konkrétne systémy viac alebo menej približujú, z dôvodov ako „interpretácia pravidiel, princípov, alebo procedúr v rozličných kontextoch, či už súdmi, občiankami a občanmi alebo volenými reprezentantmi.“¹⁹ Dodatočným cieľom je kategorizácia ČR a SR podľa týchto vymedzení, čo umožňuje zdôrazniť rozdiely v súdnej praxi k protidemokratickým politickým stranám v dvojici štátov. Tento ostatný cieľ nemožno k úplnej spokojnosti naplniť v rozsahu práce, ale predstavená analýza podnecuje tézu o význame „remesla súdneho rozhodovania“²⁰ pri posudzovaní obmedzení práv protidemokratických aktérov.

Práca tak využíva potenciál ideálnych typov na „formuláciu nových ideí“²¹ a zároveň ako „nástroje na ilustráciu možností a limitov osobitných poznatkov na rozlíšenie medzi nimi s konečnou platnosťou.“²² Hoci priestor neumožňuje analýzu nadnárodného kontextu rámcovaného v prípadoch ČR a SR predovšetkým Európskym súdom pre ľudské práva

¹⁶ „Klasifikácia“ sa občas zamieňa s „taxonómiou“, viď napr. Emily Sherwin, „Legal Taxonomy“, *Legal Theory* 15, č. 1 (2009): 25–54, <https://doi.org/10.1017/S1352325209090041>. Táto práca medzi nimi rozlišuje, viď aj Alberto Marradi, „Classification, Typology, Taxonomy“, *Quality and Quantity* 24, č. 2 (1990): 146–48, <https://doi.org/10.1007/BF00209548>. Na rozdiel od klasifikácie, taxonómia operuje na vyššej úrovni abstrakcie, snažiac sa nájsť znaky podobnosti v omnoho širšom spektre fenoménov. Príkladom je „taxonómia právnych systémov“, ktorá ‘umožňuje právnym systémom určiť sa od seba navzájom’ (Ugo Mattei, “Three Patterns of Law: Taxonomy and Change in the World’s Legal Systems”, *The American Journal of Comparative Law* 45, č. 1 (1997): 6, <https://doi.org/10.2307/840958>). Taxonómia pozostáva z väčšieho počtu klasifikácií, čo rozlíšenie medzi militantnými a tolerantnými právnymi rámcami nespĺňa.

¹⁷ Marradi, “Classification, Typology, Taxonomy”, 129, kurzíva v pôvodnej verzii. V krátkosti, klasifikácia právnych rámcov je „intenzionálna“, pretože „dôraz je kladený na [...] objasnenie [militantného a tolerantného právneho rámca] ako [konceptov]“, kým pri súdnych prístupoch ide o „extenzionálnu“ klasifikáciu, ktorá „začína súborom dát [vyplývajúcim zo špecifických právnych systémov].“ *ibid* 131.

¹⁸ *Supra* sekcia 2.

¹⁹ J. W. F. Allison, *A Continental Distinction in the Common Law: A Historical and Comparative Perspective on English Public Law*, Revised edition (Oxford: OUP, 2000), 32–33.

²⁰ Herbert M. Kritzer, “Toward a Theorization of Craft”, *Social & Legal Studies* 16, č. 3 (2007): 321–40, <https://doi.org/10.1177/0964663907079762>; pozri aj Zoltán Fleck, “How to Measure? An Essay on the Social Context of Measuring Quality”, v *How to Measure the Quality of Judicial Reasoning*, ed. Mátyás Bencze a Gar Yein Ng, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice (Cham: Springer, 2018), 43–44, https://doi.org/10.1007/978-3-319-97316-6_3.

²¹ Richard Swedberg, “How to Use Max Weber’s Ideal Type in Sociological Analysis”, *Journal of Classical Sociology* 18, č. 3 (2017): 189, <https://doi.org/10.1177/1468795X17743643>. Využitie ideálnych typov sa pritom neobmedzuje na sociológiu. Richard Swedberg a Ola Agevall, *The Max Weber Dictionary: Key Words and Central Concepts*, Second Edition (Stanford: Stanford University Press, 2016), 156.

²² Hilliard Aronovitch, “Interpreting Weber’s Ideal-Types”, *Philosophy of the Social Sciences* 42, č. 3 (2012): 368, <https://doi.org/10.1177/0048393111408779>.

(ESLP),²³ dôraz na formuláciu ideálnych typov a právnu analýzu obohatenú o teoreticko-filozofické východiská presahujú doktrínálny výskum, ktorý „miestami venuje primálo pozornosti voľbám pri vytváraní a rozvoji právneho systému.“²⁴ Inými slovami, práca predstavuje kontextuálne zhodnotenie diferencovanej úlohy súdov pri reakcii na výzvy vyvolané protidemokratickými aktérmi.

Dáta z konkrétnych právnych systémov sú základom pre typológiu popri konceptuálnej analýze prezentovanej v druhej sekcii. Obe metódy identifikujú zjednodušenosť prevládajúcej klasifikácie právnych rámcov, ktorá nezohľadňuje rozdiely vytvárané súdnou praxou. ČS a SR zdieľajú spoločný historický a kultúrny kontext, ktorý ďalej podčiarkuje skúmanie významu rozdielov medzi súdnou praxou, i keď toto skúmanie nemôže byť v danom rozsahu vyčerpávajúce.²⁵ Postačuje však pre ilustráciu variácií v prístupoch k ochrane demokracie voči protidemokratickým aktérom, ktoré obohacujú pochopenie významu súdnej praxe.

Rozsiahlejší výskum využívajúci prístup tejto práce zahŕňa zvyšné krajiny Vyšehradskej štvorky, ktoré sú neraz skúmané spoločne ako región.²⁶ Súdny v ČR a SR zaujali odlišné stanoviská predovšetkým k otázke posudzovania úmyslu protidemokratických aktérov, pričom relevantnosť problematiky je podčiarknutá hrozbou dekonsolidácie demokracie v oboch krajinách.²⁷ Oba štáty sú zároveň subjektom rozhodovania ESLP,²⁸ ktorý podporil militantný právny rámec predovšetkým z historických dôvodov unikátnych pre Európu po Druhej svetovej vojne. Stalo sa tak napriek reálnemu riziku zneužitia (aj) zákazov politických strán, keď (minimálne) *antiliberalni* predstavitelia dostanú príležitosť zakázať strany presadzujúce

²³ E.g. Vlad Perju, “Constitutional Transplants, Borrowing, and Migrations”, v *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, ed. Michel Rosenfeld a András Sajó (Oxford: OUP, 2012), 1304–27.

²⁴ Jan M. Smits, “What Is Legal Doctrine? On the Aims and Methods of Legal-Dogmatic Research”, v *Rethinking Legal Scholarship*, ed. Rob van Gestel, Hans-Wolfgang Micklitz, a Edward L. Rubin (Cambridge: CUP, 2016), 227.

²⁵ Naomi Creutzfeldt, Agnieszka Kubal, a Fernanda Pirie, “Introduction: exploring the comparative in socio-legal studies”, *International Journal of Law in Context* 12, č. 4 (2016): 379, <https://doi.org/10.1017/S1744552316000173>.

²⁶ Príklady zahŕňajú Štěpán Výborný, “Ústavní soudy zemí Visegrádské čtyřky a koncept bránící se demokracie”, *MUNI Law Working Paper Series* 2015, č. 1 (2015), <http://workingpapers.law.muni.cz/dokumenty/29860>; Lenka Bustikova a Petra Guasti, “The Illiberal Turn or Swerve in Central Europe?”, *Politics and Governance* 5, č. 4 (2017): 166–76, <https://doi.org/10.17645/pag.v5i4.1156>.

²⁷ Grigorij Mesežnikov a Olga Gyárfášová, “Slovakia’s Conflicting Camps”, *Journal of Democracy* 29, č. 3 (2018): 78–90, <https://doi.org/10.1353/jod.2018.0046>; Seán Hanley a Milada Anna Vachudova, “Understanding the illiberal turn: democratic backsliding in the Czech Republic”, *East European Politics* 34, č. 3 (2018): 276–96, <https://doi.org/10.1080/21599165.2018.1493457>.

²⁸ Dodatočný soft-law rámec pre fungovanie politických strán poskytuje Benátska komisia. Jej odporúčania chránia politické strany o niečo viac než ESLP, požadujúc, aby zákazy strán boli využité iba v extrémnych prípadoch. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), “Guidelines on Political Party Regulation by OSCE/ODIHR and Venice Commission”, október 2010, para 92, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)024-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)024-e); tiež European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), “Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Political Parties”, marec 2016, 55–56, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2016\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2016)003-e). See also European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), “Guidelines on Prohibition of Political Parties and Analogous Measures”, december 1999, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2000\)001-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e) (zvyrazňujúci o.i. požiadavku nezávislého súdnictva pri pojednávaní o zákazoch strán ako aj využitia proporcionality ako metódy pre rozhodovanie naprieč rozmanitými právnymi systémami).

možno kontroverzné, ale nie protidemokratické doktríny.²⁹ Pozícia ESLP sťažuje domácim súdom formuláciu alternatív militantného modelu. Tieto súdy však nemôžu byť považované iba za pasívnych „konzumentov“ štrasburskej judikatúry;³⁰ stávajú sa kľúčovými aktérmi pri rámcovaní pozície právnych systémov, ktorých sú súčasťou, voči obmedzeniam práv v mene ochrany demokracie.

Zohľadňujúc tento účel, využiteľnosť predstavených ideálnych typov je overená na malom počte prípadov a nemá ambíciu kategorizovať kompletne spektrum modelov súdneho zapojenia do vysporiadania sa s internými hrozbami pre demokratické režimy.³¹ Takisto nie je ambíciou práce zovšeobecnenie³² za rámcom prípadov ČR a SR v rovine identifikovaných faktorov kapacity súdov zvýšiť odolnosť demokracie, hoci ďalší výskum môže podčiarknuť ich význam. Konceptuálna analýza militantnej demokracie, ktorá identifikuje nedostatočný dôraz na úlohu súdov a z nej vyplývajúcu kategorizáciu prístupov daného právneho systému však nie je závislá od platnosti záverov pre konkrétne prípady.

²⁹ Paul Harvey, “Militant Democracy and the European Convention on Human Rights”, *European Law Review* 29, č. 3 (2004): 419; v kľúčovom prípade tureckej Refah Partisi ESLP potvrdil platnosť zákazu z dôvodu rešpektu voči sekularizmu, čím rozšíril záber militantného modelu; vid’ Patrick Macklem, “Militant Democracy, Legal Pluralism, and the Paradox of Self-Determination”, *International Journal of Constitutional Law* 4, č. 3 (2006): 488–516, <https://doi.org/10.1093/icon/mol017>; see also András Sajó, “Militant Democracy and Emotional Politics”, *Constellations* 19, č. 4 (2012): 564, <https://doi.org/10.1111/cons.12011>.

³⁰ Napr. Mikael Rask Madsen, “Resistance to the European Court of Human Rights: The Institutional and Sociological Consequences of Principled Resistance”, v *Principled Resistance to ECtHR Judgments – A New Paradigm?*, ed. Marten Breuer, Beiträge Zum Ausländischen Öffentlichen Recht Und Völkerrecht (Berlin, Heidelberg: Springer, 2019), 46–47, https://doi.org/10.1007/978-3-662-58986-1_2.

³¹ Kim Lane Scheppele, “Autocratic Legalism”, *University of Chicago Law Review* 85 (2018): 545–83; Bojan Bugarič, “Central Europe’s Descent into Autocracy: A Constitutional Analysis of Authoritarian Populism”, *International Journal of Constitutional Law* 17, č. 2 (2019): 597–616, <https://doi.org/10.1093/icon/moz032>; Gábor Halmai, “Populism, Authoritarianism and Constitutionalism”, *German Law Journal* 20, č. 3 (2019): 296–313, <https://doi.org/10.1017/glj.2019.23>; Peter Cane, “Executive Primacy, Populism, and Public Law”, *Washington International Law Journal* 28, č. 2 (2019): 527–80.

³² Ran Hirschl, *Comparative Matters: The Renaissance of Comparative Constitutional Law* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 192–205 (k problematike zovšeobecnenia a rozdielu medzi univerzalizmom a kontextualizmom v porovnávacom ústavnom práve).

2. DICHOTOMICKÝ PRÍSTUP K DILEME MILITANTNOSTI A JEHO OBMEDZENIA

Aj vo svojom volebnom, minimalistickom chápaní³³ je demokracia zraniteľná víťazmi slobodných a férových volieb, pripravenými rozložiť inštitucionálny rámec, ktorý garantuje priebeh tých nasledujúcich volieb. Tento cieľ pritom neraz sledujú prostredníctvom útokov na iné inštitúcie, napríklad súdy.³⁴ Je však kompatibilné s demokraciou obmedziť práva takýchto aktérov, aby sa riziko tohto scenára zmiernilo? Prístup „militantnej demokracie“ odpovedá kladne, avšak vytvára „dilemu militantnosti“, keďže samotní preventívne obmedzenia vzbudzujú otázky z demokratickej perspektívy.³⁵

Ďalším problémom je stanovenie kritérií, ktoré určia, v ktorom bode presiahne kritika rôznych prvkov demokracie účelnú mieru a jej pôvodcov môžeme považovať za protidemokratických aktérov. Tento problém je v súčasnosti závažnejší, pretože iba málo protivníkov demokracie otvorene prizná odpor voči nej. Podľa Jakaba, „ak sa objavia požiadavky na demokraciu, aj antidemokrati majú tendenciu aspoň predstierať, že ju podporujú.“³⁶ Inými slovami, protidemokratickí aktéri môžu tvrdiť, že existujúci režim *nie je demokratický*, a práve oni sú skutoční obhajcovia „demokratizácie“. Podobným tvrdením, známym najmä zo strany populistckej kritiky,³⁷ je odmietat’ *liberálnu demokraciu* ako „hegemónny“ režim a presadzovať „neliberálne“ alternatívy.³⁸ Takéto vyjadrenia ťažko považovať za otvorene protidemokratické, ak ich pôvodcovia otvorene neobhajujú obmedzenia základných práv.³⁹ Inštitúcie štátu, musia preukázať, že tvrdenia nie sú iba *antiliberálne*, ale aj *antidemokratické*.⁴⁰ Nevyhnutná kontextualita tohto posúdenia spôsobuje, že protidemokratickí aktéri sa dokážu „vyzbrojiť“ militantným právnym rámcom, aby zaútočili nie na idey kritické voči *ideálu demokracie*, ale voči *existujúcemu stavu konkrétneho demokratického režimu*, ak ten umožňuje preventívne obmedzenia práv. Čiže aj v prípade, ak je inštitucionálny systém sústredený na ochranu demokracie, môže ostať zraniteľný voči kritike samotnej existencie týchto právomocí štátnych orgánov.

³³ David Collier a Steven Levitsky, “Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research”, *World Politics* 49, č. 3 (1997): 430–51.

³⁴ Literatúra o defektných demokraciách je rozsiahla, viď napr. Wolfgang Merkel, “Embedded and defective democracies”, *Democratization* 11, č. 5 (2004): 33–58, <https://doi.org/10.1080/13510340412331304598>.

³⁵ Avšak zúženie opatrení iba na tie, ktoré sa aktivujú po príslušných skutkoch, nefunguje, pretože dovtedy bola škoda už napáchaná. Ako píše Sajó (s platnosťou nielen pre protidemokratických aktérov, ale aj pre iné nepredvídateľné udalosti ústavného významu, napríklad pandémie), „katastrofu si v plnej miere uvedomíme z podstaty veci iba potom, čo sa prevratná udalosť už odohrala.“ Sajó, “Militant Constitutionalism”, 203.

³⁶ András Jakab, *European Constitutional Language* (Cambridge: CUP, 2016), 181.

³⁷ Viď Jan-Werner Müller, *What Is Populism?* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016) pre základnú konceptualizáciu.

³⁸ Bastiaan Rijpkema, “Militant Democracy and the Detection Problem”, v *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*, ed. Anthoula Malkopoulou a Alexander S. Kirshner (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 183–84.

³⁹ „Štandardné termíny demokratickej sebaobrany možno iba zložito alebo anachronisticky aplikovať na xenofóbne protiimigračné strany [...]. Zdôvodnenia pre zákaz zjavne nedemokratických strán nemožno bez problémov uplatniť n strany zakázané z dôvodu podnecovania nenávisťi voči etnickej alebo regionálnej skupine [...]“ Nancy L. Rosenblum, *On the Side of the Angels: An Appreciation of Parties and Partisanship* (Princeton: Princeton University Press, 2010), 417.

⁴⁰ Pozri Pozri aj Cristóbal Rovira Kaltwasser, “Militant Democracy Versus Populism”, v *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*, ed. Anthoula Malkopoulou a Alexander S. Kirshner (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 84–88.

Z uvedených dôvodov niektoré demokracie odmietajú militantné opatrenia a prisvojili si „tolerantný prístup“, ktorý zdanlivo nachádza oporu v iných než právnych nástrojoch ochrany. Táto práca však argumentuje, že pri uvedení si významu súdov pre formovanie týchto prístupov, zjednodušené rozlíšenie medzi nimi nie je udržateľné. Tento záver vychádza tak z konceptuálnej analýzy diskurzu o „militantnej demokracii“ ako aj zo súdnej praxe (analyzovanej v tretej sekcii).

2.1 Konceptualizácia militantnej demokracie

Pôvod konceptu siaha do medzivojnového obdobia a spája sa predovšetkým s pádom Weimarskej republiky, čo sa považuje za kľúčový prípad zlyhania schopnosti demokracie ochrániť sa pred nepriateľmi.⁴¹ Avšak práve tento režim obsahoval široké spektrum nástrojov, ktoré mali zabezpečiť obmedzenie pôsobenia protidemokratických aktérov. Tým sa kvalifikoval ako militantno-demokratický⁴² a svojím úpadkom zároveň ilustroval jej limity. Profesor Capoccia zasa vyzdvihuje Prvú Československú republiku, kde dôvod zániku demokracie vidí v náraste Hitlerovej moci,⁴³ opomínajúc pritom vnútorné procesy dekonsolidácie spôsobené straníckou korupciou a zlyhaniami v garanciách menšinových práv.⁴⁴ Ilustratívne, československý súdny systém nevynikal výrazným vplyvom: Ústavný súd bol v 30. rokoch de facto nefunkčný.⁴⁵ Hoci Capoccia uznáva význam politických lídrov pri aplikácii militantných nástrojov,⁴⁶ venuje iba obmedzenú pozornosť nezávislým a rozvinutým súdnym inštitúciám.

Tradičný zoznam militantných nástrojov je pomerne stručný; niektoré klasifikácie sa dokonca obmedzujú na zákazy politických strán a obmedzenia slobody prejavu.⁴⁷ Iné, zriedkavejšie využívané návrhy zahŕňajú stratu verejného úradu⁴⁸ a občianstva.⁴⁹ Zákazy politických strán ako „korunný klenot“ militantnej demokracie sa tešia osobitnej pozornosti,⁵⁰ čo zvyčajne nedostatok dôrazu na úlohu súdov pri týchto prípadoch. Skutočnosť, že po zákaze strany môžu stranícki lídri v mnohých prípadoch pokračovať v politickom pôsobení a že procesy sú zväčša

⁴¹ E.g. Mark Chou, *Democracy Against Itself: Sustaining an Unsustainable Idea* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014), 50–76.

⁴² Otto Pfersmann, “Shaping Militant Democracy: Legal Limits to Democratic Stability”, v *Militant Democracy*, ed. András Sajó a Lorri Rutt Bentsch (Utrecht: Eleven International Publishing, 2004), 48–51; Ellen Kennedy, “Constitutional Failure Revisited”, v *Constitutional Democracy in Crisis?*, ed. Mark A. Graber, Sanford Levinson, a Mark Tushnet (Oxford: OUP, 2018), 67–81.

⁴³ Giovanni Capoccia, “Legislative Responses against Extremism. The ‘Protection of Democracy’ in the First Czechoslovak Republic (1920-1938)”, *East European Politics and Societies* 16, č. 3 (2002): 691–738, <https://doi.org/10.1177/088832540201600304>.

⁴⁴ Napr. Mary Heimann, *Czechoslovakia: The State That Failed* (New Haven: Yale University Press, 2009).

⁴⁵ Tomáš Langášek, *Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920-1948* (Plzeň: Aleš Čeněk, 2011).

⁴⁶ Giovanni Capoccia, *Defending Democracy: Reactions to Extremism in Interwar Europe* (Johns Hopkins University Press, 2007), 221–45.

⁴⁷ Amos N. Guiora a Kristine J. Ingle, “Militant Or Bystander: How to Protect Democracy”, *BYU Journal of Public Law* 33, č. 1 (2018): 32.

⁴⁸ Napríklad, v roku 2019 poslanec extrémnej pravice v SR prišiel o svoj mandát z dôvodu odsúdenia za spáchanie trestného činu (NS SR, 2To/10/2018 (2019)).

⁴⁹ Jan-Werner Müller, “Militant Democracy”, v *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, ed. Michel Rosenfeld a András Sajó (Oxford: OUP, 2013), 1259.

⁵⁰ Angela K. Bourne, *Democratic Dilemmas: Why Democracies Ban Political Parties* (London: Routledge, 2018); Svetlana Tyulkina, *Militant Democracy: Undemocratic Political Parties and Beyond* (London: Routledge, 2015).

správnoprávneho, nie trestnoprávneho charakteru, môžu vzbudiť dojem, že zákaz strany je menej závažným obmedzením práv než rôzne trestné konania limitujúce slobodu prejavu.⁵¹ Avšak zákazy strán sú zároveň zdrojom spochybnenia legitimacy zásahu v rozsahu, ktorý sa len ťažko približuje obmedzeniam voči jednotlivcom. Osobitne je tomu tak v prípade, ak konanie zahajuje exekutíva alebo parlamentná väčšina.⁵²

Nasledujúci krátky exkurz sa nezaobrá rozširovaním konceptu „militantnej demokracie“ smerom k zákazom ohrozenia sekularizmu⁵³ a národnej bezpečnosti.⁵⁴ Spochybnenie konceptu na ich báze totiž nepostačuje jednoducho preto, lebo nie je široko akceptované.⁵⁵ Obdobné platí o rozširujúcej sa diskusii o „nadržanej militantnej demokracii“, t.j. využití právnych nástrojov voči členským štátom Európskej únie, v ktorých rozhodujú nedemokratickí lídri.⁵⁶ Opäť ide o pomerne okrajové využitie ústredného konceptu, ktorého spochybnenie nevyhnutne nevytvára otázky o koncepte v jeho „jadrovom význame“.

2.2 Tolerantný prístup ako alternatíva voči militantnosti

Militantná demokracia má svojich oponentov, ktorí obvykle akceptujú Loewensteinovu definíciu, ale odmietajú užitočnosť nástrojov militantnosti⁵⁷ z normatívneho alebo z empirického hľadiska.⁵⁸ Normatívne kritiky odmietajú kompatibilitu militantného modelu s princípmi demokracie. Empirické kritiky spochybňujú efektívnosť tohto modelu; obávajú sa, že „rozmažávajú“ spoločnosť, ktorá sa potom príliš spolieha na právne nástroje obrany demokracie, a zároveň legitimizuje protidemokratických aktérov, ktorí sa môžu tváriť ako „skutoční demokrati“, „obete“ tyranského režimu, prípadne (ak konanie o zákaze politickej

⁵¹ Qin Jing a Zhou Qingfeng, „The Dissolution of the Hong Kong National Party: Constitutionality under the ‘Militant Democracy’ Theory”, *The Chinese Journal of Comparative Law* 7, č. 3 (2019): 417, <https://doi.org/10.1093/cjcl/cxz016>.

⁵² Jan-Werner Müller, „The Problem of Peer Review in Militant Democracy”, *RECONNECT Webinar* (blog), 17. december 2019, <https://reconnect-europe.eu/featured/webinar-with-prof-jan-werner-muller-the-problem-of-peer-review-in-militant-democracy/>. Tento prístup by však mohol podporiť rozhodovanie v súdnych senátoch, ktoré by zahŕňali bývalé politické elity (bez pokračujúcich väzieb na politické strany) s dostatočnými kvalifikáciami na výkon súdnej funkcie. Porovnaj zloženie ESLP v jeho ranom období akademickými elitami s politickou skúsenosťou a kapacitami „právnej diplomacie“ z nej plynúce; viď Mikael Rask Madsen, „The Legitimization Strategies of International Judges: The Case of the European Court of Human Rights”, v *Selecting Europe’s Judges: A Critical Review of the Appointment Procedures to the European Courts*, ed. Michal Bobek (Oxford: OUP, 2015), 259–78.

⁵³ Turecko je relevantný prípad vo vzťahu k tomuto fenoménu, viď napr. Ergun Özbudun, „Party prohibition cases: different approaches by the Turkish constitutional court and the European Court of Human Rights”, *Democratization* 17, č. 1 (2010): 125–42, <https://doi.org/10.1080/13510340903453807>.

⁵⁴ Müller, „Militant Democracy”; pozri aj diskusiu v Aziz Huq, „Democratic Erosion and the Courts: Comparative Perspectives”, *NYU Law Review Online* 93 (2018): 24–27; András Sajó, „From Militant Democracy to the Preventive State”, *Cardozo Law Review* 27, č. 5 (2006): 2255–94.

⁵⁵ Porov. András Sajó, „Militant Democracy and Transition towards Democracy”, v *Militant Democracy*, ed. András Sajó a Lorri Rutt Bentch (Utrecht: Eleven International Publishing, 2004), 214 pozn. 6.

⁵⁶ Ulrich Wagrandl, „Transnational Militant Democracy”, *Global Constitutionalism* 7, č. 2 (2018): 143–72, <https://doi.org/10.1017/S2045381718000084>.

⁵⁷ András Sajó a Renáta Uitz, *The Constitution of Freedom: An Introduction to Legal Constitutionalism* (Oxford: OUP, 2017), 439–40. „[Nástroje militantnej demokracie] patria medzi najužitočnejšie pri zničení konštitucionalizmu iliberálnymi aktérmi.”

⁵⁸ Alexander S. Kirshner, „Militant Democracy Defended”, v *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*, ed. Anthonia Malkopoulou a Alexander S. Kirshner (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 56–71.

strany zlyhá) obhajovať sa tým, že aj podľa existujúceho režimu je ich konanie v súlade s princípmi demokracie.

Úspešnosť normatívnej kritiky závisí od konkrétneho konceptu demokracie, kým empirickú kritiku možno overiť na výsledkoch konkrétnych prípadov, hoci dizajn takéhoto „testu“ je náročný a z princípu spochybniteľný.⁵⁹ Neprekvapuje preto, že vznikli alternatívy k militantnému modelu, z ktorých procedurálna (tolerantná) demokracia⁶⁰ prezentovaná Hansom Kelsenom zaujíma ústredné postavenie v literatúre.⁶¹ Tento model prezentuje nádejný (očami skeptikov, skôr nádejajúci sa) pohľad, v ktorej občianky a občania tvoria jediné legitímnu a (potenciálne) efektívnu hrádzu voči protidemokratickým hnutiam.⁶² Viacero súčasných teoretikov je skeptickejších a hľadá strednú cestu medzi oboma „ideálno-typickými“ alternatívami.

2.3 Modifikácie militantného prístupu

Loewensteina trápil vzostup antidemokratických ideológií a s ním súvisiace riziko zmeny režimov. Prezentuje široké spektrum nástrojov vylúčenia protidemokratických aktérov z verejného života a z rozhodovania.⁶³ Zrejme by súhlasil s názorom, podľa ktorého „liberálna demokracia vylučuje niektoré spôsoby života.“⁶⁴

Niektoré z moderných prístupov argumentujú, že demokraciu neobmedzujú úzko vymedzené obmedzenia pre pôsobenie protidemokratických aktérov. Časť z nich pritom presadzuje nový koncept „militantného konštitucionalizmu“, ktorý sa dilemu snaží vyriešiť spôsobom odlišným od tradičného hľadania rovnováhy medzi militantnosťou a tolerantnosťou. Celkovo tak v súčasnej diskusii nájdeme päť alternatív. Lars Vinx (1) prezentuje „rovnostársky prístup“, ktorý Kelsenovo chápanie demokracie využíva paradoxne na obhajobu úzkeho spektra obmedzení.⁶⁵ „Antidemokrati nemajú práva združovať sa za účelom podkopať a zničiť

⁵⁹ Príkladom je otázka, či zákaz Komunistickej strany Nemecka tamojším Ústavným súdom zabránil prevzatiu moci v (Západnom) Nemecku protidemokratickými silami. Podľa jedného historika bol takýto scenár vysoko nepravdepodobný. Patrick Major, *The Death of the KPD: Communism and Anti-Communism in West Germany, 1945-1956* (Oxford: Clarendon Press, 1998), 284–93.

⁶⁰ Anthoula Malkopoulou a Ludvig Norman, „Three Models of Democratic Self-Defence: Militant Democracy and Its Alternatives“, *Political Studies* 66, č. 2 (2018): 448–50, <https://doi.org/10.1177/0032321717723504>; ku Kelsenovmu modelu demokracie vid' napr. Sandrine Baume, *Hans Kelsen and the Case for Democracy* (Colchester: ECPR Press, 2013), 14-15 et seq.; Lars Vinx, *Hans Kelsen's Pure Theory of Law: Legality and Legitimacy* (Oxford: OUP, 2007), 101–44.

⁶¹ Carlo Invernizzi Accetti a Ian Zuckerman, „What's Wrong with Militant Democracy?“, *Political Studies* 65, č. 1 (2016): 182–199, <https://doi.org/10.1177/0032321715614849>. Toto je snáď najucelenejšia súčasná kritika militantnosti, podľa ktorej sú tieto opatrenia predovšetkým arbitrárne, pričom arbitrárnosť je v zásadnom protiklade s demokraciou. Invernizzi Accetti a Zuckerman, 194.

⁶² Loewenstein sám kritizoval tento prístup ako vyjadrenie „legalistickej samolúbosti a samovražednej letargie.“ Karl Loewenstein, „Militant Democracy and Fundamental Rights I“, *American Political Science Review* 31, č. 03 (1937): 432, <https://doi.org/10.2307/1948164>.

⁶³ Bastiaan Rijpkema, *Militant Democracy: The Limits of Democratic Tolerance* (London: Routledge, 2018), 25–31.

⁶⁴ Ulrich Wagrndl, „Militant Democracy in Austria“, *University of Vienna Law Review* 2, č. 1 (2018): 100.

⁶⁵ Tento prístup má blízko ku „koncentrickému modelu demokracie“, v ktorom „sloboda prejavu [stojí] nad slobodou združovania.“ Jan-Werner Müller, „Protecting Popular Self-Government from the People? New Normative Perspectives on Militant Democracy“, *Annual Review of Political Science* 19, č. 1 (2016): 258–59, <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-043014-124054>.

demokraciu“,⁶⁶ avšak štát nesmie siahnuť na ich práva na slobodu prejavu. Kirshner (2) je ešte opatrnejší: militantné opatrenia možno aktivovať, iba ak antidemokrati spôsobia priamu škodu na ochrane práv, osobitne možnosti občanok a občanov participovať na verejnom živote.⁶⁷ Rijpkema (3) vníma demokraciu ako možnosť „opravy chýb“, vychádzajúceho zo sociálno-demokratického prístupu rozvíjaného (aj) v medzivojnovom Holandsku.⁶⁸ Na rozdiel od sociálno-demokratického prístupu však zachováva dôraz na právne obmedzenia, ktoré zdôvodňuje participáciou, nie nedostatkom dôvery v schopnosť verejnosti rozhodnúť sa vo voľbách pre demokratické alternatívy.⁶⁹

Trojicu prístupov spája rovné zúčastnenie sa na demokratickom rozhodovaní (založené na občianskom princípe).⁷⁰ Na výber však je aj dvojica teórií, ktoré k dileme militantnosti pristupujú odlišne. Prvým z nich je sociálno-demokratický model (4), ktorý „využíva širšiu perspektívu zohľadňujúcu aktívnu úlohu občanok a občanov pri snažení sa o odolnú demokraciu“ prostredníctvom dôrazu na vzdelávanie a rovnosť príležitostí.⁷¹ Nie je však zrejmé, ako si tento model protirečí s (niektorými) z už predstavených prístupov (Vinx, Rijpkema, Kirshner). Ani jeden z týchto autorov netvrdí, že obmedzenia sú nielen nevyhnutné, ale aj postačujúce pre ochranu demokracie. Sociálno-demokratický model zdôrazňuje dôležité spoločenské predpoklady pre udržateľnosť demokracie, ale nezaujíma konkrétne stanovisko k dileme spočívajúcej v obmedzovaní práv. Nakoniec, ani tolerantný prístup nebráni dôrazu na vzdelávanie a rovnosť príležitostí, práve naopak.⁷²

Nakoniec, kritika vyššie uvedených modelov povzbudila rozvoj tzv. „militantného konštitucionalizmu“ (5), zdôrazňujúceho taký ústavný rámec, ktorý skomplikuje protidemokratickým aktérom šance na rozvrat demokracie tým, že im sťažuje prístup k moci, prípadne obmedzí možnosti zmeniť pravidlá hry, ak sa k moci aj dostanú.⁷³ Príkladmi návrhov

⁶⁶ Lars Vinx, „Democratic Equality and Militant Democracy“, *Constellations*, 2020, 13, <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12467>.

⁶⁷ Alexander S. Kirshner, *A Theory of Militant Democracy: The Ethics of Combatting Political Extremism* (New Haven: Yale University Press, 2014), 105.

⁶⁸ „Sociálna demokracia“ nestojí v protiklade k „liberálnej demokracii“ v tomto chápaní; ide o verziu liberálnej demokracie, ktorá uprednostňuje „investovať do ľudí“, inými slovami, „bojovať proti totalitarizmu nástrojmi sociálnej politiky.“ David S. Law, „Alternatives to Liberal Constitutional Democracy“, *Maryland Law Review* 77, č. 1 (2017): 230–31.

⁶⁹ Tento prístup a prístup Larsa Vinxa sa v mnohom prelínajú; Vinx to sám uznáva. Vinx, „Democratic Equality and Militant Democracy“, 15 pozn. 33. Na rozdiel od Vinxa však Rijpkema nevyklučuje obmedzenia práv jednotlivcov, ak sa tí usilujú zabrániť demokracii v možnosti napraviť kolektívne omyly z minulosti.

⁷⁰ Nie je priestor zaoberať sa otázkou, do akej miery by jednotlivci nedisponujúci občianstvom, ale nejakým prepojením na dané politické spoločenstvo, mali mať právo zúčastniť sa na správe vecí verejných.

⁷¹ Malkopoulou a Norman, „Three Models of Democratic Self-Defence“, 453.

⁷² Niektorí Loewensteinovi súčasníci súhlasili s jeho teóriou a zároveň s predpokladmi sociálno-demokratického modelu, čo takisto naznačuje, že tieto prístupy nie sú navzájom nekompatibilné. Vid' Sujit Choudhry, „Resisting Democratic Backsliding: An Essay on Weimar, Self-Enforcing Constitutions, and the Frankfurt School“, *Global Constitutionalism* 7, č. 1 (2018): 54–74, <https://doi.org/10.1017/S2045381718000011>.

⁷³ Barberova klasifikácia nástrojov „inštitucionálnej sebaobrany“ je pokročilým variantom militantného konštitucionalizmu. Nicholas W. Barber, „Self-Defence for Institutions“, *The Cambridge Law Journal* 72, č. 3 (2013): 558–77, <https://doi.org/10.1017/S0008197313000706>. Teitelina „militantná ústavná demokracia“ má podobný záber, hoci sa obmedzuje na tranzitívne demokracie. Ruti Teitel, „Militating Democracy: Comparative Constitutional Perspectives“, *Michigan Journal of International Law* 29, č. 1 (2007): 49–70.

sú zvýšená rigidita ústavy a zavedenie dodatočných kontrolných mechanizmov.⁷⁴ Prístup však nemá šancu na úspech, ak samotná ústava nezabezpečuje robustný základ pre demokraciu.⁷⁵ Čo však spája všetky prístupy (snáď s výnimkou militantného konštitucionalizmu, ktorý podstatu dilemy militantnosti obchádza), je nedostatočný dôraz na úlohu inštitúcií pri implementácii právneho rámca v prospech ochrany demokracie a budovaní odolnosti demokracie inými cestami.

2.4 Zanedbaná úloha súdov

Hoci súdy zohrávajú dôležitú úlohu v čoraz rozsiahlejšej spisbe o „ústavných krízach“⁷⁶ či „dekonsolidácii demokracie“,⁷⁷ táto literatúra má tendenciu nekomunikovať s tradičnými diskusiami o militantnej demokracii,⁷⁸ ktoré zasa podceňujú význam súdov.⁷⁹ Ako uvádza Müller, z historického hľadiska boli v niektorých právnych systémoch „ústavné súdy zásadné pre rozvoj [...] militantnej demokracie.“⁸⁰ Avšak aj v tých demokraciách, ktoré nemožno považovať za militantné (napríklad Spojené štáty),⁸¹ boli súdy významné pri formovaní súčasného stavu.⁸²

Aj súčasné štúdie túto skutočnosť neraz opomínajú.⁸³ Kirshner, napríklad, tvrdí, že „model zameraný na súdy“ (ktorý spája s Ronaldom Dworkinom) „neslúži na vysporiadanie sa s výzvami zo strany jednotlivcov, ktorí odmietajú demokraciu.“⁸⁴ Odkazuje však na súdny

⁷⁴ Jerg Gutmann a Stefan Voigt, „Militant Constitutionalism – A Promising Concept to Make Constitutional Backsliding Less Likely?“ (Rochester, NY: Social Science Research Network, 11. jún 2019), 16, <https://papers.ssrn.com/abstract=3402705>.

⁷⁵ Ako jeden z príkladov „robustného základu demokracie“ možno uviesť demokraciu substantívnu, ako ju zachytávajú Gregory H. Fox a Georg Nolte, „Intolerant Democracies“, *Harvard International Law Journal* 36, č. 1 (1995): 14–20.

⁷⁶ Mark A. Graber, Sanford Levinson, a Mark Tushnet, „Introduction“, v *Constitutional Democracy in Crisis?*, ed. Mark A. Graber, Sanford Levinson, a Mark Tushnet (Oxford: OUP, 2018), 1–11. Register tohto rozsiahleho diela ani nespomína heslo militantná demokracia alebo jeho obdoba.

⁷⁷ Napr. David Landau a Rosalind Dixon, „Abusive Judicial Review: Courts Against Democracy“, *UC Davis Law Review* 53, č. 3 (2020): 1313–87; Bojan Bugarič, „Can Law Protect Democracy? Legal Institutions as ‘Speed Bumps’“, *Hague Journal on the Rule of Law* 11, č. 2 (2019): 447–50, <https://doi.org/10.1007/s40803-019-00127-w>.

⁷⁸ Táto tendencia siaha až k Loewensteinovi, ktorý skúmal „legislatívnu kontrolu politického extrémizmu“: Karl Loewenstein, „Legislative Control of Political Extremism in European Democracies I“, *Columbia Law Review* 38, č. 4 (1938): 591–622, <https://doi.org/10.2307/1116432>.

⁷⁹ Vid’ prácu Angely Bourne, ktorá síce prezentuje typológiu zákazov politických strán, ale nezohľadňuje v nej rozdiely medzi právnymi systémami vzniknuté činnosťou súdov. Angela Bourne, „The Proscription of Parties and the Problem with ‘Militant Democracy’“, *Journal of Comparative Law* 7, č. 1 (2012): 208–10. Ďalším rozdielom v porovnaní s touto prácou je, že Bourne konštruje dichotomické premenné, v dôsledku ktorých jedna legislatívna zmena môže spôsobiť preklopenie daného systému do úplne opačnej kategórie bez ohľadu na súdnu prax.

⁸⁰ Jan-Werner Müller, *Contesting Democracy: Political Ideas in Twentieth-Century Europe* (New Haven: Yale University Press, 2011), 147.

⁸¹ Melvin I. Urofsky, *Dissent and the Supreme Court: Its Role in the Court’s History and the Nation’s Constitutional Dialogue* (New York: Pantheon, 2015), 168 et seq., 303; porov. Nadine Strossen, *HATE: Why We Should Resist It with Free Speech, Not Censorship* (New York: OUP, 2018), 157–86.

⁸² Mark Tushnet, „United States of America“, v *The “Militant Democracy” Principle in Modern Democracies*, ed. Markus Thiel (Farnham: Ashgate, 2009), 357–78. Pozri aj Samuel Issacharoff, *Fragile Democracies: Contested Power in the Era of Constitutional Courts* (Cambridge: CUP, 2015), 20–21.

⁸³ Napríklad Rijpkema analyzuje vybrané prípady ESĽP a Nemeckého ústavného súdu na podloženie svojej teórie militantnej demokracie: Rijpkema, *Militant Democracy*, 141–56. Avšak v konceptuálnych segmentoch svojej práce prisudzuje súdom iba zanedbateľný význam a sústreďuje sa na zákonodarnú moc.

⁸⁴ Kirshner, *A Theory of Militant Democracy*, 14.

prieskum ústavnosti, pričom sudy majú zjavne viac procesných alternatív, prostredníctvom ktorých môžu ovplyvniť pôsobenie antidemokratických aktérov. Napriek tomu, niektorí akademici píšuci krátko po Druhej svetovej vojne,⁸⁵ popri odmietnutí (Loewensteinovho) modelu militantnej demokracie, otvorene podozrievali súdnu moc zo zneužitia právomocí, nechtiac tak stojac na strane Carla Schmitta (ktorý sa významnému postaveniu súdov vo všeobecnosti bránil)⁸⁶ proti Hansovi Kelsenovi, (ktorý tieto inštitúcie vo všeobecnosti podporoval).⁸⁷ V stredoeurópskom prostredí skôr neznámy Max Lerner považoval sudy za „symboly [...] pradávnej istoty a upokojujúcej stability,“⁸⁸ avšak ani on im neprisúdil významnú úlohu vo svojej verzii rozvoja odolnosti demokracie.⁸⁹

Prenášajúc toto konceptuálne opomenutie, nasledujúca sekcia ukáže, prečo právny rámec bez zohľadnenia súdnej praxe neumožňuje kategorizáciu právnych systémov v zmysle ich prístupu k protidemokratickým aktérom.

⁸⁵ Ronald Car, “A Reply to Sujit Choudhry’s ‘Resisting Democratic Backsliding’: Weimar Legacy and Self-Enforcing Constitutions in Post-WWII Left-Wing Constitutional Theory”, *Global Constitutionalism* 8, č. 2 (2019): 399–400, 414–15, 416, <https://doi.org/10.1017/S2045381718000345>.

⁸⁶ Hans Kelsen a Carl Schmitt, *The Guardian of the Constitution: Hans Kelsen and Carl Schmitt on the Limits of Constitutional Law*, prel. Lars Vinx (Cambridge: CUP, 2015), 69–75.

⁸⁷ Cf. Hans Kelsen, *The Essence and Value of Democracy*, ed. Nadia Urbinati a Carlo Invernizzi Accetti, prel. Brian Graf (Lanham: Rowman & Littlefield, 2013), 67–78.

⁸⁸ Max Lerner, “Constitution and Court as Symbols”, *Yale Law Journal* 46, č. 8 (1937): 1291.

⁸⁹ Graham Maddox, “Karl Loewenstein, Max Lerner, and militant democracy: an appeal to ‘strong democracy’”, *Australian Journal of Political Science* 54, č. 4 (2019): 498 et seq., <https://doi.org/10.1080/10361146.2019.1604943>. Hoci názov Lernerovej monografie naznačuje niečo iné, on sám nepodporoval obmedzenia práv; v blízkosti k sociálno-demokratickému modelu obhajoval „nadmárodné spoločenstvo [...] všeobecne zdieľaných ľudských hodnôt obyčajných ľudí [‘men’ v pôvodnej verzii].“ Max Lerner, *It Is Later than You Think: The Need for a Militant Democracy* (New York: The Viking Press, 1939), 260.

3. PRÍKLADY ÚLOHY SÚDOV PRI REGULÁCII PROTIDEMOKRATICÝCH AKTÉROV

Táto sekcia porovnáva „úspešný príbeh“ rozpustenia českej *Dělnické strany* (DS) so zlyhaním pri rozpustení strany *Kotleba – Ludová strana Naše Slovensko* (LSNS), ktoré možno interpretovať iba v nadväznosti na prípad rozpustenia predchodkyne LSNS, *Slovenskej pospolitosti* (SP). Po krátkom porovnaní právneho rámca práca poukáže na významné rozdiely v týchto rozhodnutiach, ktoré (hoci s niekoľkými výhradami) podporujú zaradenie ČR medzi odolné a SR medzi krehké demokracie z hľadiska schopnosti vysporiadať sa s protidemokratickými politickými aktérmi.

3.1. Právny rámec

V oboch krajinách je *ústavná* regulácia politických strán limitovaná,⁹⁰ napriek tomu, že formálne sú tieto krajiny zaradené do modelu „obranyschopnej demokracie“.⁹¹ Avšak kvantita ústavnej regulácie ešte nemusí znamenať, že daný systém bude obsahovať efektívny rámec pre zabránenie nárastu protidemokratických strán. Práve obmedzenie analýzy na právny rámec môže podporiť zjednodušený dichotomický prístup, pokiaľ tento rámec neposkytuje flexibilitu pre súdne rozhodovanie. V SR napríklad neexistuje možnosť odňať štátne financovanie už registrovanej protidemokratickej strane alebo na ňu uvaliť iné obmedzenia bez plošného zákazu.⁹² Oprávnený na podanie návrhu na rozpustenie je pritom iba generálny prokurátor, takže ak ten podporuje protidemokratickú stranu, konanie nemožno ani zahájiť.⁹³ Chýba aj koordinačný mechanizmus medzi konaním o rozpustení strany (predmet správneho práva) a trestnoprávnymi konaniami týkajúcimi sa kľúčových predstaviteľov strany. Hoci doktrína sa postupne rozvíja smerom k priradeniu konania straníkov ku strane ako celku,⁹⁴ súd konajúci o rozpustení (Najvyšší súd SR – NS SR) nemusí a ani nemôže počkať s verdiktom na výsledok konaní proti jednotlivcom, a to aj v prípade, ak ide o lídra strany. Navyše, rozpustenie

⁹⁰ Fernando Casal Bértoa a Ingrid van Biezen, “Party regulation and party politics in post-communist Europe”, *East European Politics* 30, č. 3 (2014): 296–300, <https://doi.org/10.1080/21599165.2014.938738>.

⁹¹ Ingrid van Biezen a Gabriela Borz, “Models of Party Democracy: Patterns of Party Regulation in Post-War European Constitutions”, *European Political Science Review* 4, č. 3 (2012): 327–59, <https://doi.org/10.1017/S1755773911000294>.

⁹² Rozdielny prístup uplatnil Ústavný súd SRN, ktorý v roku 2017 odmietol zakázať Národnodemokratickú stranu Nemecka kvôli jej marginálnej šanci zvrhnúť demokratický režim, ale podporil možnosť odňatia štátnej podpory protidemokratickým stranám, aby sa tak znížil potenciál ich úspechu. Uwe Backes, “Banning political parties in a democratic constitutional state: the second NPD ban proceedings in a comparative perspective”, *Patterns of Prejudice* 53, č. 2 (2019): 150, <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1572275>; Gelijn Molier a Bastiaan Rijpkema, “Germany’s New Militant Democracy Regime: National Democratic Party II and the German Federal Constitutional Court’s ‘Potentiality’ Criterion for Party Bans”, *European Constitutional Law Review* 14, č. 2 (2018): 406–8, <https://doi.org/10.1017/S1574019618000196>.

⁹³ Podľa Benátskej komisie je otázka zahájenia konania proti protidemokratickým stranám „z procedurálneho hľadiska najdôležitejšia“. Podľa jej stanoviska z roku 2009 môže mať zahájenie konania „samo osebe závažný negatívny dopad na politickú situáciu v krajine.“ (Stanovisko je zhrnuté v European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), “Compilation of Venice Commission Opinions and Reports Concerning Political Parties”, 61.) Komisia sa nevyjadrila k otázke, či možnosť širšej skupiny aktérov (napr. skupiny reprezentujúcej konkrétnu menšinu) podať žiadosť na rozpustenie či iné sankcionovanie politickej strany z dôvodu jej protidemokratického charakteru, ktorým zasiahla do ich práv, nedokáže prekonať dojem z paternalizmu a zaujatosti štátnych autorít disponujúcich iniciačnou právomocou.

⁹⁴ Milan Lalić a Tomáš Lalić, *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky: Komentár* (Bratislava: Wolters Kluwer, 2019), 515–17.

politickej strany je bez dôsledkov pre mandáty poslankýň a poslancov zvolených za danú stranu.⁹⁵

V ČR, na rozdiel od SR, je možné činnosť politickej strany pozastaviť.⁹⁶ Niektorí akademici zároveň argumentujú, že „iba stranícke aktivity, nie ideológie strany, sú predmetom súdnej kontroly.“⁹⁷ Toto tvrdenie získava na presvedčivosti s pozorovaním, že niektoré extrémne politické strany (napríklad Komunistická strana Čiech a Moravy)⁹⁸ pokračujú vo svojom pôsobení v systéme. Hranica medzi ideami a aktivitami však zostáva nejasná, pretože verejné prezentácie ideí podnecujúcich obmedzenia základných práv je možné vnímať ako spôsoby konania.

Ostatné nedostatky známe z prípadu SR však pretrvávajú aj v ČR, pričom dodatočným rozdielom skôr v neprospech dojmu z nezávislého priebehu konaní je, že návrh na rozpustenie (pozastavenie) podáva vláda.⁹⁹ Rozhoduje Najvyšší správny súd ČR (NSS ČR)¹⁰⁰ a rozhodnutie môže preveriť Ústavný súd (ÚS ČR).¹⁰¹ Právne úpravy oboch krajín teda v zásade umožňujú militantnú demokraciu, hoci uplatneniu týchto nástrojov sa niektorí aktéri môžu brániť v obave, aby predišli vytvoreniu represívneho prostredia pre politickú súťaž, ktoré bolo charakteristické pre predchádzajúci (nedemokratický) režim.¹⁰²

Ústavné súdy oboch štátov vo všeobecnosti podporujú militantnú demokraciu, hoci sa k nej vyjadrili iba pomerne okrajovo a v rozmanitom súbore prípadov.¹⁰³ Tento vývoj je logický, pretože práve všeobecné súdy sú primárne zodpovedné za rozhodovanie prípadov súvisiacich s militantným právnym rámcem.

⁹⁵ Pozri Ján Drgonec, *Ústava Slovenskej republiky: Teória a prax*, Second Edition (Prague: C. H. Beck, 2019), 724–25.

⁹⁶ V oboch krajinách je tiež možné odmietnuť registráciu politickej strany, ktorej štatút obhajuje nedemokratické usporiadanie. Keďže tento zásah nepostihuje už existujúcu stranu, niektoré demokracie ho využívajú ako primárny nástroj regulácie politických strán. Vid' napr. Natalie Alkiviadou, *Legal Challenges to the Far-Right: Lessons from England and Wales* (London: Routledge, 2019), 113–16. Problém so zameraním sa iba na proces registrácie vyplýva zo skutočnosti, že lídri strany, aj keď sú odhodlaní eliminovať demokraciu (minimálne v úvode spomínaným znefunkčnením či ovládnutím kľúčových inštitúcií), nemusia túto ambíciu transparentne deklarovať v štatúte a v iných dokumentoch strany.

⁹⁷ Bértoa a Biezen, „Party regulation and party politics in post-communist Europe”, 300.

⁹⁸ Tim Haughton a Vlastimil Havlík, „A Few Cracks in the Cement: Regulation and Development of Party Politics in the Czech Republic”, v *The Regulation of Post-Communist Party Politics*, ed. Fernando Casal Bértoa a Ingrid van Biezen (London: Routledge, 2017), 85–105.

⁹⁹ Miroslav Mareš, „Czech Militant Democracy in Action: Dissolution of the Workers' Party and the Wider Context of This Act”, *East European Politics and Societies* 26, č. 1 (2012): 39–41, <https://doi.org/10.1177/0888325411408070>.

¹⁰⁰ Existencia tejto inštitúcie môže vysvetliť výraznejšie zdroje expertízy v porovnaní s NS SR priamo v rámci súdu. Na druhej strane, aj NS SR je rozdelený na kolégiá, ktoré sa zaoberajú špecializovanou agendou.

¹⁰¹ Vid' napr. Petr Černý, *Právní ochrana před extremismem* (Praha: C. H. Beck, 2008), 100–104.

¹⁰² Příbáň a Sadurski, „The Role of Political Rights in the Democratization of Central and Eastern Europe”, 225, 228–29.

¹⁰³ Ústavný súd ČSFR: 5/92 (1992) 92; ÚS ČR: IV. ÚS 2011/10 (2011), § 25 („Ústavní soud se ztotožňuje s principy bránící se demokracie (v právní i politologické literatuře často synonymicky označované za "obranyschopnou" či "militantní" demokracii), jejichž právní aplikace je opodstatněná s přihlédnutím k historickým zkušenostem s nacistickou a komunistickou totalitou nejen v našem státě, nýbrž i v celoevropském kontextu“); ÚS SR PL. ÚS 5/2017 (2019) § 89 („[T]éma nenávistného prejavu súvisí s konceptom militantnej demokracie“).

3.2 Súdna prax

V prípadoch, v ktorých je rozhodnuté o rozpustení strany, hrozba, ktorú predstavujú jej zvolení zástupcovia (v prípade existencie parlamentného zastúpenia pred rozpustením) zostáva. Proces zároveň zvyšuje viditeľnosť strany, umožniac jej prezentovať sa ako ochrankyňa politických práv. Tento účinok, na rozdiel od možnosti pokračovať v činnosti vrátane účasti vo voľbách, môže nastať aj v prípade, ak dôjde k rozpusteniu strany, za predpokladu, že jej lídri zostanú aktívni v politickom diskurze.¹⁰⁴ Až bližší pohľad na rozhodnutia však ukazuje, aké rozmanité techniky zdôvodnení majú sudy k dispozícii, aby odôvodnili rozhodnutia o (ne)rozpustení konkrétnych politických strán.

3.2.1 Slovenská pospolitost' (SP)

V roku 2005 NS SR na podnet generálneho prokurátora rozpustil okrajovú a formálne menej než rok pôsobiacu politickú stranu z dôvodu presadzovania zmeny demokratického režimu v SR.¹⁰⁵ Tento cieľ bol preukázaný predovšetkým v tzv. „Ľudovom programe“, ktorý konkretizoval všeobecnejšie ciele strany prezentované v jej štatúte.¹⁰⁶ Medzi cieľmi tohto programu bolo obnovenie „stavovského zriadenia“ alebo „recipročné“ uznanie menšinových práv v závislosti od uznania práv pre slovenskú menšinu v iných krajinách.¹⁰⁷ V iba deväťstranovom rozsudku NS SR poukázal viaceré ustanovenia tohto programu ako porušujúce ústavné garancie slobody a rovnosti, a teda zodpovedajúce presadzovaniu nedemokratického režimu.

NS SR sa nezhábil do dôkladnejšej argumentácie spočívajúcej v konaní (nielen cieľov) reprezentantov strany. Odmietol napríklad „oboznámit“ tvrdenia generálneho prokurátora vyplývajúce zo súvisiacich trestnoprávných konaní voči jednotlivcom presadzujúcim „Ľudový program“ s tvrdením, že „obsahujú najmä historické a politologické závery, a pre právne posúdenie veci neboli potrebné.“¹⁰⁸ Práve z týchto dôvodov zrejme dvojica autorov považuje prípad SP, na rozdiel od *Dělnické strany* v ČR, ako príklad anti-extrémistického ahistorického zdôvodnenia miesto „negatívne republikánskeho“ stanoviska, ktoré zdôrazňuje „historický dlh“ voči porušeniam práv bývalými nedemokratickými režimami.¹⁰⁹ Oddelením prípadu SP od širšieho historického a politického kontextu možno rozhodnutie NS SR vnímať ako zužujúce dôvody pre legitímne rozpustenie strany so zjavne protidemokratickými cieľmi, ktorá však nie nevyhnutne podniká otvorene protidemokratické aktivity. Z toho však vyplýva praktický problém: antidemokratické ciele možno zatajiť prostredníctvom sofistikovanejších foriem extrémnych prejavov.¹¹⁰ Napríklad, miesto otvorenej obhajoby zúženia práv menšín môže strana podporovať obmedzenie práv pre „parazitov“ akéhokolvek etnického zázemia, hoci z kontextu bude zrejmé, že tieto tvrdenia sú namierené proti špecifickej menšine. NS SR

¹⁰⁴ Pozri Drgonec, *Ústava Slovenskej republiky: Teória a prax*, 726.

¹⁰⁵ 3SŽ/79/2005 (2005).

¹⁰⁶ *ibid* 2.

¹⁰⁷ T.j. minimálne tie menšiny, ktoré nemajú „vlastný štát“, by prišli o svoje práva. Veľavravným bolo aj označenie lídra strany ako „vodcu“.

¹⁰⁸ *ibid*.

¹⁰⁹ Martin Kovanič a Josef Smolík, „Rozpustenie politických strán v Českej republike a Slovenskej republike“, *Bezpečnostní teorie a praxe* 2018, č. 1 (2018): 83–97.

¹¹⁰ Steuer, „Militant Democracy on the Rise“.

svojím rozhodnutím teda nedokázal poskytnúť autoritatívny zdroj pre riešenie budúcich a, ako sa neskôr ukázalo, komplexnejších prípadov.

3.2.2 *Dělnická strana (DS)*

Sága českej DS¹¹¹ sa skončila jej rozpustením;¹¹² na rozdiel od prípadu SP však bola výsledkom komplexnejšieho a dlhšie trvajúceho konania, ktoré obohatilo aj regionálne prístupy k zákazom politických strán.¹¹³ Podnet na rozpustenie podala vláda po sérii protirómskych demonštrácií organizovaných DS. Okrem týchto demonštrácií však vláda zhromaždila iba obmedzené penzum dôkazov, čo viedlo k nutnosti nepriameho argumentu v prospech rozpustenia: strana porušila zákon o zhromažďovaní práve,¹¹⁴ a teda aj právny poriadok ČR spôsobom dostatočne závažným na to, aby bola zakázaná.¹¹⁵ NSS ČR neprijal túto argumentáciu, avšak vo svojom rozhodnutí poskytol „návod“ na rozsah a typ dôkazov potrebných na opačný záver. Hoci tieto úvahy explicitne označil za „akademické“, poskytl presne taký mechanizmus spätnej väzby, ktorý umožnil skvalitniť ďalší návrh.¹¹⁶

Kľúčový konceptuálny záber Súdu bol na „bezprostrednosť“ hrozby demokracie a právneho štátu.¹¹⁷ Na základe neho vláda o niekoľko mesiacov pripravila druhý, už podrobnejšie rozpracovaný podnet. Panel NSS ČR, s pomocou znalcov z príbuzných odborov,¹¹⁸ dôsledne preskúmal podstatu a fungovanie strany, nielen prostredníctvom jej aktivít, ale aj systematicky prezentovaných stanovísk namierených proti menšinovým právam v spojitosti so schopnosťou zjednotiť extrémnych politických aktérov a organizovať zhromaždenia zobrazujúce predchádzajúce autoritárske politické režimy v kladnom svetle. Súd identifikoval bezprostrednú hrozbu pre štát, ktorú nemožno zanedbať alebo eliminovať dočasným pozastavením činnosti politickej strany.¹¹⁹ Preukázaním spojenia medzi prezentovanými ideami a konaním strany a ich zasadením do komparatívnej a historickej perspektívy¹²⁰ (na rozdiel od NS SR v prípade SP), NSS ČR vyslal signál v prospech svojej pripravenosti využiť nástroje militantnosti v prípade existencie ťažko spochybniteľného zdôvodnenia v prospech takéhoto záveru.

Viacerí z členiek a členov panelu pritom mali aj akademické a odborné zázemie pre riešenie zložitých ústavnoprávnych dilem skrývajúcich sa v rozhodovaní o rozpustení politických strán:

¹¹¹ Mareš, „Czech Militant Democracy in Action“.

¹¹² Pst 1/2009 – 348 (2010).

¹¹³ Poľsko malo minimum diskusií na túto tému, kým Maďarsko taktiež nezaznamenalo zákaz politickej strany. Vid' Miroslav Mareš a Štěpán Výborný, *Militantní demokracie ve střední Evropě* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013).

¹¹⁴ 84/1990 Sb.

¹¹⁵ Pst 1/2008 – 66 9-11, 15-17 (§ 50, 54, 59) (2009).

¹¹⁶ *ibid* 17 (§ 79), pozri aj 18 (§ 86, o „snahe odstrániť demokratické základy štátu [...] smerovaní k obmedzeniu slobodnej súťaže politických strán [...] alebo k ohrozeniu základných práv a slobôd občanov“), 19 (§ 91, o nedostatočnosti hoci aj „preukázanej protiprávnosti zhromaždenia“ ako dôvodu „pre rozpustenie Dělnické strany“).

¹¹⁷ *ibid* 21 (§ 105).

¹¹⁸ Mareš, „Czech Militant Democracy in Action“, 42–43.

¹¹⁹ Pst 1/2009 – 348 112-113 (§§ 626-628) (2010). Aj rozsahovo ide o pôsobivé rozhodnutie, dosahuje 120 strán na rozdiel od slovenských rozhodnutí, ktoré dosahujú v priemere okolo 25 strán.

¹²⁰ Koncept „militantnej demokracie“ sa, paradoxne, v rozhodnutí neobjavuje ani raz. Obsahovo však verdikt aj spôsob zdôvodnenia zodpovedá prisvojeniu si militantného modelu (aspoň vo vzťahu k politickým stranám) NSS ČR.

traja zo siedmich sudcov mali preukázateľnú akademickú kariéru relevantnú pre problematiku a ďalší boli s akademickým prostredím úzko prepojení (opäť na rozdiel od prípadu SP).¹²¹ Ich odôvodnenie sa ukázalo byť natoľko dôkladné, že keď ÚS ČR, prostredníctvom odvolacieho konania, prípad posudzoval, už nemal potrebu vykonať vlastnú analýzu, a vyslovil iba uznanie pre „rozsah“ a „dôkladnosť realizovaného dokazovania.“¹²² Navyše, obe rozhodnutia NSS ČR ako aj rozhodnutie ÚS ČR boli jednomyselné, čím ďalej znížili ich spochybnenia.

3.2.3 Kotleba – *Ludová strana Naše Slovensko (LSNS)*

Vyššie pätnásť rokov po rozhodnutí o SP, v apríli 2019, NS SR rozhodol o podnete na rozpustenie LSNS, ktorá bola založená lídrom rozpustenej NS, Marianom Kotlebom. Zákaz NS a ďalší politický vývoj podnietili Mariana Kotlebu rozvinúť ambivalentnú, sofistikovanú opozíciu voči demokracii¹²³ prostredníctvom kritiky nízkych životných štandardov „obyčajného“ človeka.¹²⁴ Súd rozhodol, že na rozpustenie extrémnej politickej strany chýba dostatok dôkazov.¹²⁵ V skratke, generálny prokurátor neunesol dôkazné bremeno, neposkytol dostatok dôkazov, že hrozba pre demokratický režim je natoľko závažná, aby rozpustenie zodpovedalo proporcionálnej reakcii podľa štandardov predstavených ESLP.¹²⁶ Hoci NS SR otvorene deklaroval spriaznenosť s modelom militantnej demokracie,¹²⁷ odmietol vágnosť obvinení z podnetu, ktorý podľa dostupných informácií nebol konzultovaný s konzíliom expertiek a expertov z akademického prostredia a z občianskej spoločnosti. V snahe spojiť záväzok voči ochrane demokracie a zdôvodnenie špecifického rozhodnutia však NS SR použil niekoľko ambivalentných argumentov, napríklad, že priority strany LSNS „obnoviť ochranu štátnych hraníc, pričom na ochranu hraníc nasad[íť] armádu“ alebo „neprij[at] ani jedného imigranta“ „korešponujú s aktuálnou vládnuou politikou, pričom je možné odkázať aj na žalobu vlády SR, ktorá bola podaná na Súdny dvor EÚ v otázke kvót na prerozdeľovanie migrantov v rámci EÚ.“¹²⁸ Ak by sme aj prijali nepresnú analógiu týchto politík, zostáva otázne, či takáto priorita má byť akceptovaná v zmysle jej znenia, alebo či sa má skúmať jej potenciál podporiť otvorene protidemokratické tendencie a či v prípade, ak by určité priority vládnych strán boli samy protidemokratické, by tieto opodstatňovali ich akceptovateľnosť medzi prioritami iných strán.

Zdá sa, že súd využil túto formuláciu práve preto, aby naznačil analógie medzi cieľmi LSNS a iných strán, avšak v miere, v akej ani jedna z vládnych strán nečelila podobnému konaniu, sa tým priblížil k vysloveniu akceptovateľnosti týchto cieľov. Druhým príkladom je argument NS SR, že „niektoré z tém, ktorých sa strana chopila odrážajú hlboké a spoločenské problémy. Pomenovanie páľčivých problémov spoločnosti je právom jednotlivca aj politickej strany, limitom nemôže byť ani používanie politicky nekorektného jazyka [...]. Sloboda prejavu musí

¹²¹ Zloženie panelu bolo v oboch prípadoch rovnaké, s výnimkou jedného člena.

¹²² PL. ÚS 13/10 (2010) IV ad 5.

¹²³ Daniel Vražda, *Kotleba* (Bratislava: N Press, 2017).

¹²⁴ Strana je tiež charakteristická paternalistickým prístupom obhajujúcim „tradičné rodové role“. Petra Ďurinová a Darina Malová, „Gender issues in Kotleba’s People’s Party of Our Slovakia: An attempt at a thematic analysis“, *Human Affairs* 27, č. 1 (2017): 59–74, <https://doi.org/10.1515/humaff-2017-0006>.

¹²⁵ 4Volpp/1/2017 (2019).

¹²⁶ *ibid* 20-28.

¹²⁷ *ibid* 25 (§ 156).

¹²⁸ *ibid* (§ 151-2).

byť zachovaná aj vtedy, keď určité prejavy môžu byť vnímané ako veľmi kontroverzné [...].“¹²⁹ Inde súd využil všeobecnejšiu formuláciu: „Aby bolo možné pristúpiť k rozpusteniu politickej strany, nestačí podľa názoru najvyššieho súdu, len populistické prehlasovanie protiústavných cieľov, ale žalovaná politická strana musí skutočne bojovať proti slobodnému demokratickému poriadku alebo existencii štátu na strane jednej a žalobca v žalobe opísanými konkrétnymi skutkami musí takéto konanie opísať a podložiť dôkazmi.“¹³⁰ Faktom je, že dôležité dôkazné podklady neboli súčasťou žiadosti, vrátane tých zhromaždených širšou verejnosťou.¹³¹ Zároveň, keďže súd musel rozhodnúť do šiestich mesiacov od podania žiadosti,¹³² nemohol počkať na rozhodnutia v trestných konaniach proti vysokým predstaviteľom strany a musel zohľadniť prezumpciu nevinoty. Ustanovenie, ktorého cieľom je zabrániť predlžovaniu procesu a z neho vyplývajúcej spoločenskej neistote (spojenej s možným nárastom podpory protidemokratickej strany), teda v tomto prípade znížilo šancu na komplexné zohľadnenie všetkých relevantných skutočností.

Bolo by preto objektívne veľmi náročné, ak by sa NS SR bol pokúšal zdôvodniť opačný verdikt. Stojí však za pozornosť, že sa vybral cestou (implicitného) spochybnenia záväzku z prípadu SP zohľadniť protidemokratické ambície (aj v prípade, ak nie sú previazané na konanie) ako dôvodu na rozpustenie strany. Aj v prípade, ak, podobne ako v ČR, časom vznikne nový podnet s dôslednejším dôkazným materiálom, by pre NS SR bolo náročné dospieť k inému rozhodnutiu bez zohľadnenia prejavov ideí ako formy konania.¹³³ Na ideách pritom záleží: zástupcovia DS aj ĽSNS založili nástupnícke strany, ale iba ĽSNS má parlamentné zastúpenie,¹³⁴ kým česká *Dělnická strana sociální spravedlnosti* ostáva na okrajoch politického záujmu.¹³⁵

3.3 Dôsledky pre odolnú demokraciu

Tabuľka 1 zhrňa vybrané prvky trojice prípadov. Ukazuje sa, že kým dve strany okrajového politického významu boli rozpustené, stranu s výrazným politickým vplyvom, ktorá sa od tejto dvojice výrazne nelíšila, zákaz obišiel. Dôkladnosť druhého verdiktu NSS ČR koreluje s rozsiahlym expertným diskurzom, ktorý ju sprevádzal, kým zapojenie takejto expertízy chýbalo v rozhodnutí NS SR o strane ĽSNS napriek tomu, že vzhľadom na jej význam možno hovoriť o mimoriadne náročnom prípade. Na rozdiel od ČR, prihlásenie sa NS SR k militantnej demokracii nevyznieva ako založené na ucelenom zdôvodnení. Nemôžeme hovoriť o vysokej

¹²⁹ ibid 27 (§ 167) (dôraz autora).

¹³⁰ ibid 22 (§ 136).

¹³¹ Denník N, “Author: Ján Benčík”, Denník N, n.d., <https://dennikn.sk/autor/jan-bencik/>.

¹³² § 388 Správneho súdneho poriadku SR, Zákon č. 162/2015 Z.z.

¹³³ Samozrejme, za predpokladu, že ĽSNS výrazne nezmení stratégiu. Zaujímavé je, že SR býva vnímaná ako ochotnejšia osvojiť si militantné právne rámce, vrátane výraznejšej regulácie politických strán v porovnaní s inými štátmi v regióne. Fernando Casal Bértoa, Kevin Deegan-Krause, a Peter Učeň, “Limits of regulation: party law and finance in Slovakia 1990–2012”, *East European Politics* 30, č. 3 (2014): 357, <https://doi.org/10.1080/21599165.2014.933412>.

¹³⁴ V parlamentných voľbách v roku 2020 ĽSNS zachovala svoju podporu z roku 2016 (okolo osem percent hlasov) a získala o tri mandáty viac v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.

¹³⁵ Nie je zámerom tejto práce pokryť spektrum ďalších možných vysvetlení. Jedným z nich je práve existencia a popularita KSČM v ČR, kým ĽSNS v SR nečelí podobnému typu konkurencie. Navyše, ĽSNS dokázala vyťažiť z nárastu stereotypov voči menšinám počas „utečeneckej krízy“. Pozri napr. Aliaksei Kazharski, “The End of ‘Central Europe’? The Rise of the Radical Right and the Contestation of Identities in Slovakia and the Visegrad Four”, *Geopolitics* 23, č. 4 (2018): 754–80, <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1389720>.

kvalite „súdneho remesla“ v zmysle Kritzerových kritérií ako konzistentnosť (medzi rozhodnutiami z roku 2005 a 2019), kapacita právnej argumentácie,¹³⁶ riešenie problémov (prostredníctvom vlastnej alebo externej spoločenskovednej expertízy) alebo „schopnosť náhľadu na situáciu kreatívnymi spôsobmi a identifikácie rozhodnutí a riešení, ktoré idú ďaleko za rámec rutiny.“¹³⁷ Dôsledkom toho zostáva militantnosť ako optimálny prístup k protidemokratickým politickým stranám málo presvedčivá v SR v porovnaní s ČR.

Zhrňujúc, aj malá vzorka celkového spektra prípadov pokrývajúcich nejaký typ militantnej právnej regulácie môže skrývať veľkú rozmanitosť a byť zhodnotená rôzne v závislosti od využitia techník zdôvodnenia súdmi a zapojenia medziodborovej expertízy. Nie je teda postačujúce postaviť do protikladu „právne“ (zákazy strán) a „politické“ (vylúčenie strán z vládnutia) reakcie na protidemokratických aktérov.¹³⁸ Potrebné je venovať väčšiu pozornosť spôsobom, ako (nielen) sudy pristupujú k právnemu rámcu.

3.4 Zhrnutie

Otázka rozpustenia politických strán je v jadre diskusie o dileme militantnosti. Sudy sú však v tejto diskusii neodôvodnene opomínané. Ich zahrnutie ukazuje, že neplatí dichotomické rozlišovanie demokracií medzi militantné a tolerantné. Takými sú iba právne rámce, ktoré sa taktiež môže v špecifikách odkláňať od ktoréhokoľvek z modelov reprezentovaných ideálnymi typmi. Súdne rozhodnutia, ktoré podporujú militantný model, avšak neponúkajú dôsledné zdôvodnenia pre svoje rozhodnutia v prospech jedného z dvoch možných záverov predpokladaných týmto modelom, poukazujú na druhú líniu rozdielov, ktorá je podstatnejšia z hľadiska ochrany demokracie: na rozlíšenie, ktoré ďalšia sekcia rozvinie pod pojmmami krehkej a odolnej demokracie. Táto „druhá os“ určená súdnou praxou je základom pre umiestnenie konkrétneho režimu v priestore vytvorenom kombináciou praxe s právnym rámcem.

¹³⁶ Očakávanie je, že ucelené a presvedčivé zdôvodnenie bude aspoň korelovať s týmito zručnosťami. Garancia práva na vypočutie je kľúčový prínos súdneho procesu, v kontexte súdneho prieskumu vid' bližšie Alon Harel a Adam Shinar, "The Real Case for Judicial Review", v *Comparative Judicial Review*, ed. Erin F. Delaney a Rosalind Dixon (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2018), 17–20.

¹³⁷ Kritzer, "Toward a Theorization of Craft", 333–37.

¹³⁸ Porov. William M. Downs, *Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance* (New York: Palgrave Macmillan, 2012), 173–78, https://doi.org/10.1057/9781137052834_7. K „politickému odpovedi“ spôsobom tzv. *cordon sanitaire* ako alternatívy zákazov strán vid' Stefan Rummens, "Resolving the Paradox of Tolerance", v *Militant Democracy and Its Critics: Populism, Parties, Extremism*, ed. Anthoula Malkopoulou a Alexander S. Kirshner (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019), 122.

<i>Prípado</i>	<i>Dělnická strana</i>	<i>Slovenská pospolitost'</i>	<i>LSNS</i>
Verdikt	Rozpustenie (druhý návrh)	Rozpustenie	Zachovanie
Rok	2009 (prvé rozhodnutie) 2010 (druhé rozhodnutie, rozhodnutie Ústavného súdu o sťažnosti)	2005 (Najvyšší súd)	2019 (Najvyšší súd)
Typ politickej strany	Mimoparlamentná		Parlamentná
Relevantné aktivity	Séria protirómskych demonštrácií s prvkami násilia	Pochody v uniformách Hlinkovej gardy ¹³⁹	Častá prítomnosť v médiách, kampaň za „slobodu prejavu“, občasné demonštrácie
Expertná účasť v procese	Mierna (I), široká (II.)	Nízka	
Kľúčové zdôvodnenie	Nedostatok dôkazov (I) Protidemokratické ciele a konanie strany (II)	Protidemokratické ciele strany	Nedostatok dôkazov

Tabuľka 1. Porovnanie kontextuálnych a obsahových prvkov rozhodnutí pri troch skúmaných politických stranách. Zdroj: autor.

¹³⁹ Stručne k Hlinkovej garde vid' napr. Monika Vrzgulová, "Memories of the Holocaust: Slovak Bystanders", *Holocaust Studies* 23, č. 1–2 (2017): 103–5.

4. KONŠTRUKCIA IDEÁLNYCH TYPOV KREHKEJ A ODOLNEJ DEMOKRACIE NA PRÍKLADOCH ČESKEJ A SLOVENSKEJ REPUBLIKY

‘[...] najužitočnejšie nové koncepty budú viacrozmerne v ich zložení a nejasné v ich ohraničeniach.’¹⁴⁰

V zmysle prehľadu z druhej sekcie je táto práca jednou z prvých, ktorá uznáva rozsah úlohy súdov pri riešení dilemy militantnosti.¹⁴¹ Pritom aj označenia právnych rámcov ako tolerantných alebo militantných reprezentujú ideálne typy, pretože v skutočnosti možno obmedzenia identifikovať na škále od závažnejších po miernejšie. Napríklad, právna úprava, ktorá považuje zámer, a nielen konanie za zdôvodnenie obmedzení predstavuje výraznejší zásah než legislatíva, ktorá konanie stanovuje ako nevyhnutnú podmienku zásahu. Obdobne, „jemne militantná“¹⁴² legislatíva, ktorá pripúšťa širokú škálu zásahov miernejších než zákaz (napríklad obmedzenie štátneho financovania protidemokratických hnutí, ktoré by inak boli oprávnené získať štátny príspevok), a explicitne obmedzuje zákaz na krajnú možnosť, je menej reštriktívna, než legislatíva umožňujúca iba úplný zákaz alebo umožnenie ďalšej existencie bez akýchkoľvek obmedzení.¹⁴³

Právny rámec (vert.) vs súdna prax (horiz.)	Krehká	Odolná
Tolerantný (povoľujúci)	Nie sú predmetom tejto práce	
Militantný (reštriktívny)	SR	ČR

Tabuľka 2. Ideálne typy demokracie vyplývajúce z praxe súdov pri rozhodovaní o sankciách voči nedemokratickým politickým stranám. V záujme konzervatívneho odhadu SR nie je umiestnená v „extréme“ krehkej demokracie a ČR (najmä s ohľadom na pôsobenie niektorých extrémnych politických strán v jej politickom systéme) sa nachádza bližšie k hraničnému bodu medzi krehkou a odolnou demokraciou než k ideálnemu typu odolnej demokracie. Zdroj: autor.

Kľúčové zistenie spočíva v tom, že rozlíšenie medzi krehkými a odolnými demokraciami (viď Tabuľka 2) nezávisí od právneho rámca, ale od súdnej praxe. Otázkou nie je, či súdy zakážu konkrétne strany, ale či dokážu naplniť „štandardy kvality“¹⁴⁴ pri rozhodovaní, ktoré nejakým

¹⁴⁰ Philippe C. Schmitter, “The Confessions of a Repeat Offending and Unrepentant Conceptualist” (IPSA World Congress, 2009), 8, <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/IPSATalk2009.pdf>.

¹⁴¹ Skúmanie právnych systémov s tolerantným právnym rámcom sa nezmestí do rozsahu tejto práce. Príkladom, okrem USA, je Južná Afrika, viď Jörg Kemmerzell, “Why there is no party ban in the South African constitution”, *Democratization* 17, č. 4 (2010): 687–708, <https://doi.org/10.1080/13510347.2010.491194>. Možno vysloviť predpoklad, že tolerantné demokracie budú zriedkakedy aj krehké, minimálne čo sa týka výzvy reprezentovanej protidemokratickými politickými stranami.

¹⁴² Müller, “Protecting Popular Self-Government from the People?”, 258–59.

¹⁴³ Analogicky, obmedzenia práv jednotlivcov môžu byť škálované podľa sankcií (je napríklad rozdiel medzi odňatím slobody a povinnou účasťou na vzdelávacích seminároch. Takýto rozdiel by sa mohol stať základom pre index snažiaci sa škálovať právne systémy podľa „miery obmedzení“.

¹⁴⁴ Mátyás Bencze a Gar Yein Ng, “Measuring the Unmeasurable?”, v *How to Measure the Quality of Judicial Reasoning*, ed. Mátyás Bencze a Gar Yein Ng, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice (Cham: Springer, 2018), 2, https://doi.org/10.1007/978-3-319-97316-6_1. Tieto štandardy musia byť vyhodnotené kontextuálne, predovšetkým preto, lebo väčšina prípadov týkajúcich sa ohrozenia demokracie bude patriť medzi komparatívne náročné pre rozhodovanie. Viď ibid 1.

spôsobom interpretuje právny rámec.¹⁴⁵ Úspešný súd dokáže vydať rozhodnutia, ktoré sa stanú nespochybniteľnými autoritami v expertnej komunite a v radoch verejnosti, pričom minimálne ich remeselná kvalita je uznaná aj oponentkami a oponentmi príslušného prístupu k legitímite obmedzení práv z normatívneho hľadiska. Napríklad, porovnávajúc skúmané prípady v ČR a SR, voči rozhodnutiam slovenských súdov možno vzniesť množstvo výhrad, kým tie české sú ťažko spochybniteľné v akomkoľvek rozsahu. České rozhodnutia neeliminujú normatívne obavy spojené s militantnou demokraciou,¹⁴⁶ avšak naznačujú, ako možno militantný právny rámec skombinovať s odolnosťou.

Predstavené ideálne typy sú nepochybne otvorené pochybnostiam v závislosti od analýzy ďalších právnych systémov či aktérov odlišných od politických strán (jednotlivci či súkromné korporácie čoraz častejšie poverované reguláciou dát aj z deklarovaneho dôvodu ochrany demokracie). Ako naznačuje Tabuľka 2, „neurčitost“ kategórií umožňuje umiestnenie právnych systémov v rôznej vzdialenosti od ideálnych typov. Toto nastavenie možno realizovať s odkazom na špecifické oblasti, napríklad právo na slobodu prejavu alebo zhromažďovanie, avšak dá sa ho využiť aj všeobecnejšie na zhodnotenie celkového obrazu obmedzení v danom režime. Tak existuje právny rámec, ktorý sa môže približovať ideálu „militantnej demokracie“ zabezpečením transparentných a detailných pravidiel pre obmedzenia, avšak so zlyhávajúcou súdnou praxou pri aplikácii tohto rámca vyvolávajúcej krehkosť demokracie. Pri kombinácii právneho rámca a súdnej praxe si vieme predstaviť dvojrozmerný priestor, do ktorého možno umiestniť jednotlivé právne systémy. Hranicu medzi krehkými a odolnými demokraciami pri ňom vytvára súdna prax, nie právne rámce. „Dokonalá“ odolná demokracia založená na militantnom rámci zostáva ideálom a vyžadovala by si „herkulovské“¹⁴⁷ sudkyne a sudcov.

Zmena záberu smerom k súdnej praxi pri analýze reakcií na protidemokratických aktérov zdôrazňuje, ako neúspech pri aplikácii militantnej legislatívy v konkrétnom prípade nemusí znamenať krok smerom k odolnosti: demokracia, ktorá vo svojom právnom rámci ostáva verná militantnosti, ale ktorej súdy neaplikujú tento rámec, zostáva krehkou, *rovnako ako* demokracia bez reštriktívneho právneho rámca, v ktorej súdy nedokážu „vdýchnuť život“ tolerantnému prístupu. Slovom Lona Fullera, „komunikácia znamená viac než len nástroj na prežitie. Je to spôsob života. Práve prostredníctvom komunikácie dedíme úspechy predchádzajúceho úsilia ľudstva.“¹⁴⁸ Súdy komunikujú zdôvodneniami svojich rozhodnutí, a ak majú prispieť k odolnosti demokracie, túto komunikáciu by mali vnímať ako rovnako dôležitú než verdikt, ku ktorému dospeli.

¹⁴⁵ Tým vzniká otázka, či súd môže „pendlovať“ medzi reštriktívnymi a povoľujúcimi líniami. Túto možnosť ideálne typy nevylučujú, avšak predovšetkým v systémoch „civil law“ bude pre súdy náročné spôsobiť „zemetrasenie“ v tomto ohľade, najmä v prípade veľmi reštriktívneho právneho rámca (ktoré, napríklad, umožňuje iba zákazy strán bez spektra miernejších sankcií).

¹⁴⁶ *Supra* Sekcia 2.2.

¹⁴⁷ Ronald Dworkin, *Law's Empire* (Cambridge: Harvard University Press, 1986), 238–75.

¹⁴⁸ Lon L. Fuller, *The Morality of Law*, Revised edition (New Haven: Yale University Press, 1977), 186.

ZÁVER

„Čistá demokracia je desivá záležitosť.“¹⁴⁹

Pre demokraciu nie je jednoduché ubrániť sa pred protidemokratickými aktérmi bez straty demokratického charakteru. Avšak v miere, v ktorej je demokracia nemysliteľná bez nejakej formy inštitúcií rozhodujúcich spory,¹⁵⁰ výskum reakcií na týchto aktérov nemôže opomínať úlohu súdov v miere, ako tomu bolo doteraz. Súdny sú kľúčové pre úspešnosť systému, pretože rovnaký právny rámec môže byť vykonávaný odlišne v závislosti od súdnej praxe. Súdne rozhodnutia neobsahujúce dôkladné, kontextuálne citlivé a na rozsiahlych podkladoch založené zdôvodnenia verdiktov môžu, ako tomu bolo v slovenskom prípade, povzbudiť aktivitu príslušnej politickej strany.¹⁵¹ Ale ani tolerantný právny rámec neznižuje význam súdov; aj v ňom je potrebné, aby rozhodli o širokom spektre prípadov.

Táto práca teda prispieva ku zmene dôrazu z právnych rámcov na súdy ako na ústredných ochrancov demokracie. „[V]šetky inštitúcie, vrátane súdov a zákonodarných zborov, sú nedokonalé.“¹⁵² Súdny môžu zlyhať a je pravdepodobné, že zlyhajú, ak neposkytnú kvalitné odôvodnenia svojich rozhodnutí, ktoré budú prijaté v expertnej komunite i v radoch širšej verejnosti. Ak súdy nedisponujú (podľa potreby medziodborovou) expertízou schopnou napomôcť takýmto rozhodnutiam a zároveň si ju nezabezpečia „zvonka“, kvalitné rozhodnutia sú nepravdepodobné. Ako to ukázal český prípad, expertíza v odboroch príbuzných právu dokáže prepojiť právny kontext so širším spektrom poznatkov, hoci tým ešte negarantuje kolektívne prijatie rozhodnutí. Ďalší výskum by sa mohol zamerať na úlohu médií ako kľúčových aktérov prezentujúcich výsledky súdneho rozhodovania verejnosti. Tiež nemôže byť na škodu, ak súdy disponujú aktívnymi stratégiami komunikácie s médiami a verejnosťou. Ak však súdy nie sú nezávislé,¹⁵³ je ťažko predstaviteľné, že sa im hoci aj s využitím týchto techník podarí zvýšiť odolnosť demokracie.

Ideálne typy krehkej a odolnej demokracie, z ktorých obe môžu teoreticky vychádzať z rôznej miery militantnosti resp. tolerantnosti právnych rámcov pri pojednávaní s antidemokratickými aktérmi, sa snažia o prekonanie príliš zjednodušeného rozlišovania medzi „militantnými“ a „tolerantnými“ demokraciami zdôraznením významu súdnej praxe. Ideálne typy „nemôžu ísť za rámec konštrukcie konceptov, snažiacich sa o zrozumiteľnosť, ktorú potrebujeme pre naše intelektuálne účely [...]“.¹⁵⁴ Ako také teda podporujú výskumnú agendu pokrývajúcu širšie

¹⁴⁹ David Runciman, *How Democracy Ends* (New York: Basic Books, 2018), 142.

¹⁵⁰ Vid' napr. Bo Rothstein, "Political Institutions: An Overview", v *A New Handbook of Political Science*, ed. Robert E. Goodin a Hans-Dieter Klingemann (Oxford: OUP, 1998), 133–66 pre použitie tohto konceptu.

¹⁵¹ Strana sa môže obnoviť po vydaní zákazu, prispôsobujúc svoju „verejnú tvár“ pri zachovaní podstaty svojej predchodkyne. Pri neúspešnom podnete na zrušenie môže strana tvrdiť, že získala „súdnu pečiatku“ legitimacy jej fungovania v (danej) demokracii.

¹⁵² Paul Craig, "Democracy", v *The Cambridge Companion to Comparative Constitutional Law*, ed. Roger Masterman a Robert Schütze (Cambridge: CUP, 2019), 217.

¹⁵³ Samozrejme, nezávislosť súdnictva je komplexný koncept; tu ju možno chápať ako *de facto* (behaviorálnu) nezávislosť za rámcom formálnych garancií. Vid' literatúru v Brad Epperly, *The Political Foundations of Judicial Independence in Dictatorship and Democracy* (Oxford: OUP, 2019), 19–22. Bez *de facto* nezávislosti, súdy možno ľahko (a často aj zdôvodnene) obviňovať zo zaujatosti aj pri z iných hľadísk presvedčivých rozhodnutiach.

¹⁵⁴ Stephen P. Turner, "Causation, Value Judgments, Verstehen", v *The Oxford Handbook of Max Weber*, ed. Edith Hanke, Lawrence A. Scaff, a Sam Whimster (Oxford: OUP, 2019), 582.

spektrum právnych systémov v statickej i historickej perspektíve, a rozmanitejšiu skupinu aktérov než politické strany.

Ďalšie otázky vyvstávajú pri určení hraničného kritéria pre kvalitné súdne rozhodnutie chápané prostredníctvom konceptu „remesla“ a všeobecného prijatia expertnou komunitou a verejnosťou.¹⁵⁵ Prípady z tejto práce však umožňujú uzavrieť, že existuje širšia paleta kategórií, ktoré nám pomáhajú pochopiť fungovanie mechanizmov ochrany demokracie. Tieto skvalitňujú aj v ostatných rokoch rozpracované teórie ochrany demokracie a umiestňujú súdy do interakcie s inými aktérmi, akými sú orgány ochrany práva, akadémia a občianska spoločnosť. Prehlbujú aj význam diskusie o „zneužití“¹⁵⁶ súdov aktérmi, ktorí by radi využili obmedzenia politických práv z dôvodov iných než ochrana demokracie. V konečnom dôsledku naznačujú, že súdy majú svoj osud v nezanedbateľnej miere vo vlastných rukách; čím dôkladnejšie rozvinú prístupy k ochrane demokracie, tým je pravdepodobnejšie, že ju dokážu chrániť aj naďalej.

~

¹⁵⁵ Prijatie rozhodnutí verejnosťou je dôležité, pretože ani súdy nie sú imúnne od sociálneho kontextu, v ktorom pôsobia. Vid' napr. Cane, *Controlling Administrative Power*, 508.

¹⁵⁶ Pablo Castillo-Ortiz, “The Illiberal Abuse of Constitutional Courts in Europe”, *European Constitutional Law Review* 15, č. 1 (2019): 48–72, <https://doi.org/10.1017/S1574019619000026>.